

Tartalom

DEBRECZENY György: nézzük csak * nem elég, hogy itt vagyunk * egyszer hazajövök (versek)	3
KOVÁCS SMIT Edit: Papírmasék * Hetedik nap (versek)	7
JÓDAL Kálmán: Himmel über Deutschland (novella)	10
FEHÉR Miklós: Ella (novella)	12
DUDÁS Robert: Spam (regényrészlet)	17
Vladimir KOPICL: L. H. I. W. C. * Észak: egy északi lány * Szárnyak * Név (versek) (LENKES László fordításai)	23
Faruk ŠEHIĆ: Visszatérés a természetbe (regényrészlet) (CVIJANOV Dorottya fordítása)	29
Kristian NOVAK: Cigány, de a legszebb (regényrészlet) (TERÉK Anna fordítása)	35
Goran VOJNOVIĆ: Jugoszlávia, édes hazám (regényrészlet) (RAJSLI Emese fordítása)	43
SZENTELEKY – BAZSALIKOM 2019	
FARAGÓ Kornélia: Heinermann Péter Szenteleky-díjához (méltatás)	61
HEINERMANN Péter: Örökre vagyunk teremtve (köszönőbeszéd)	63
BORDÁS Győző: Györe Géza Bazsalikom Műfordító Díjához (méltatás)	66
DARABOS Enikő: Nadas Péter novelláinak kritikai fogadtatása (tanulmány)	68
SZARKA MÁNDITY Krisztina: Az absztrakció győzelme (Laudáció Gubik Korina képzőművészeti díjához)	81

A fedőlapon és a számban GUBIK Korina alkotásait közöljük

A szám megjelenését a Szerb Köztársaság Művelődési és Tájékoztatási Minisztériuma, a Tartományi Művelődési, Tömegtájékoztatási és Vallási Közösségi Titkárság, a Magyar Nemzeti Tanács, Újvidék Város Önkormányzata, a Bethlen Gábor Alap, valamint a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

Град Нови Сад

25nka

Nemzeti Kulturális Alap

A jelen folyóiratban szereplő tartalmak nem feltétlenül tükrözik a kiadványt támogató Újvidék Város Önkormányzatának hivatalos álláspontját.

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása

A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

82+3

HÍD : irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat / Főszerkesztő Patócs László. – 1. évf., 1. sz. (1934) – 7. évf., 15. sz. (1940) ; 9. évf., 1. sz. (1945)– . – Újvidék : Forum Könyvkiadó Intézet, 1934–1940 ; 1945–. – 23 cm

Havonta

ISSN 0350–9079

COBISS.SR-ID 8410114

HÍD – irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat. – 2019. október. Kiadja a Forum Könyvkiadó Intézet. Igazgató: Virág Gábor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 21000 Novi Sad, Vojvoda Misić u. 1., telefon: 021/457-216; a Híd honlapja: www.hid.rs; e-mail: hid@forumliber.rs – A Szerb Köztársaság Tudományügyi és Technológiai Minisztériuma által tudományosnak (M53) minősített folyóirat. – Szerkesztőségi fogadóóra kedden 15-től 16 óráig. – Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. – Előfizethető az Izdavački zavod Forum 840-905668-94-es számlára (broj modela 97, poziv na broj [odobrenje] 16-80250-742131-00-04-820); előfizetéskor kérjük feltüntetni a Híd nevét. – Előfizetési díj belföldön 1500 dinár. Egyes szám ára 150, kettős szám ára 250 dinár. Külföldre és külföldön egy évre 70 EUR – Készült a Magyar Szó Lapkiadó Kft. nyomdájában, Újvidéken. – YU ISSN 0350-9079

nézzük csak

kollázs Tandori Dezső A legújabb kis-nagy gombfocikönyv c. művéből

valami csengett még a fülében
pedig annyi mindent meg kellett tennie
elindult a tetőterasz korlátja mellett
aztán némán ünnepélyesen megállt
nézzük csak ez a tizenkilencedik emelet
szerettem a hasáburgonyát
hát nem különös
a halhatatlanság egészen hallatlan dolog
mondta a kis verébnek
és elrepült a villanydrót felé

nem elég hogy itt vagyunk

kollázs Tandori Dezső A feltételes megálló c. kötetéből

verebeket sokáig csak temettem
az utamba kerülő elhulltakat
verébrajt nem látunk fölcsapni a lekaszált fűből
mindannyian egy kicsit vagy nagyon
gyilkosnak érezhetjük magunkat
többé már nem vár rám egy veréb sem
a Legfelsőbb Bíróságnál ahol a villamos
kanyarodni szokott és már nincs is
Legfelsőbb Bíróság és nincsenek verebek

de a kanyarok megmaradtak
riasztó jelenségek sokasága riaszt
sok madár nem talál többé költőt
akarom mondani költőhelyet
és sok költőt csak eltemetnek elfelednek
nem elég hogy itt vagyunk
hogy nem megyünk el
a számsor ismét fogyó jellegű lett
szabályosan nyílik-csukódik a csőr
mit mulasztottam
azzal hogy ezt a verset írtam
az a lekaszált fű engem fe(le)dett el az imént
a Legfelsőbb Bíróság ott nincs
ahol a villamos kanyarodni szokott
a költőket sokáig csak temettem teremtettem
az utamba kerülő élőket s elhulltakat
itt megint be lehet helyettesíteni az alakokat
az adatokat
és a villamos a remízbe igyekszik
a veréb rajtunk ül hasal sétál
a hajunkat cibálja
nem találom a verebek gránátalmafáját
pedig arra csak sétálni jártunk
az első Aphrodité ültette el Ciprus szigetén
egy másikat kivágtak a Bíbor utca sarkán
pedig nem is tanyáztak rajta verebek
nem elég hogy nem megyünk el
és még itt vagyunk
a veréb rajtunk ülne hasalna sétálgatna
hajunkat megcibálná
hogya lennének még verebek

egyszer hazajövök

kollázs Tandori Dezső A feltételes megálló c. kötetéből

itthon kellett volna lennem már akkor is
amikor a verébfészkeket mutatta a várfal
borostyánjában legalább 50 verébfészek mondta
nehéz lenne meghatározni mondtam
milyen dolgozatot írok magyarból a madarokról
a másik szobában ahol a felügyelőné mondja
hogy már megint hazajöttem valahonnét
és azon kapom magamat hogy itthon vagyok
a közelítő tél előtt szépen süttött a nap
eltolódott a szín a kifejezés világa felé
és műpénz hullott statisztafejekre
elrendezi magát az este és minden jó lesz
járkálni fogok megint itt és nem tudom mi lesz
egy szobában járkál Tradoni és írja a verset
és nem arról van szó hogy megszakított
egy eseménysort egy aggasztóan eltelt nyár után
megint egy alkalom amikor már semmit
se tehetünk így csak a boltba megyek
a Krisztinavárosban a madár fenekét
svájci krémmel kenték be és a svájcisapka is
svájci krémes lett véletlenül
nehéz lenne meghatározni hova mentem
és hogy honnan nem jöttem épp haza
több példányban tettem be a papírt a gépbe
másolópapírral indigóval
a papírlázítót vagyis a papírlazítót
visszatoltam ne legyen laza
elkezdtem írni osztálytársaimnak
a még-mindig-magyar dolgozatot a madarokról
és osztálytársaimról akik csak néztek
akár a filmet a Diadal filmszínházban
ott láttuk régen a c-filmet
akarom mondani a V. I. Lenin c. filmet
és mű-statisztafejek hullottak a pénzre
eltolódott a szín a pénz világa felé

de már akkor is verébfészkeket mutatott a várfal
verébfészkeket borostyánnal
legalább 50 verébfészek mondta
már akkor is itthon kellett volna lennem
de előbb-utóbb hazajövök valahonnét
és azon kapom magamat hogy itthon vagyok
hazajövök és írom a dolgozatot
és megvan mindenre a hasonlat ami fontos

Papírmasék

Egyik lepapírozott napodon rájöttél,
hogy ha három mondattal többet írsz róla,
marad benne egy kis idő önmagadra is.

Papírfalakat építettél a szavakból,
papírvárosban papírmasékat mozgattál,
akik eltitkolták a szavaid lényegét.
Kezüik között papírmunka égett,
élni rohantak a plázákba, a postára, a bankokba,
a börtönöket meg-, az iskolákat ki-, a hivatalokat bejárták,
s listákat írtak az üzeneteik alá.
Papírmasé-profilokat hoztak létre
– önmaguk álcái lettek a virtualitásban –,
mintha-kalandok fotóival tágították létük határait.
Akciós szerelmeseket gyúrtál belőlük,
újrahasznosították az eldobott szavaidat
a gyerek-masék nevelésére.
Hosszú éveket ajándékoztál nekik,
de ők a darvak vonulását lesve azon tűnődtek,
miért maradnak a vándormadarak mégis,
ha télvíz idején nem itt a helyük.

Kék holdkor végül életre kelt a masévilágod,
amiben minden kívánságodat teljesíthetted,
hogy legalább a hited élhessen boldogul,
amíg meg nem haltál.

Hetedik nap

Bejegyzés ideje: 17. nap, kedd, 12:55

A hetedik nap a cél a hatnapos út végén.

Látatlanul is tudott régi történetek közt
jártam az olasz csodát. A szemem előtt
kelt életre a márványvilág.

Sosem-halók szelleme lebegett Firenze terein.
Időtlen mítoszok világa fogadott
szobrokból és a freskókon.

*Alkotó kezek nyomát vásznak, kövek őrzik.
A lefjétt tömbök maradványain
Michelangelók lettek naggyá máig.*

Héraklészek, Dávidok, Perszeuszok és Pszükhék
szédítő sorából csak egyedül Niobé
fehérebb (a tizennégy dermedt szív fölött).

Az elhaló anyára és a Niobidákra záruló terem
kőszikolyt és áttetsző tűzáport nyel el
az Uffizi-mélyi gyermektemetőn.

*Középen Niobé görnyedt alakja hatott rám
először, kérdésektől hajtva léptem elé.
Fel sem tűnt akkor még*

*balra tőle a női alak, Luna felirata.
Mire megfordultam, lepergett a bosszúepizód,
s fölémbe magasodott a bős istenség.*

A sértett Vadörző Szűz alakja láttán
eltorzul az életében büszke arcú márvány,
mikor az könyörtelen ítéletét

fiaira és lányaira szórja. Az anya pajzsként öleli
utolsó gyermekét, ő a legkisebbik,
de bűne gigászi az isteni ikreknél.

Könyörületet a holdistennő sötét nyilaitól
a halandó hiába várna. Életre a kő – sem
maradványa – többé már nem kél.

Az Uffizi termeiben Szelenét kerestem,
de a gyermekgyilkossal,
Artemisszel találkoztam.

*A felismerés gyökere szellemi készenlét,
fatalista hittel szűröm a felfedezést:
ami a hatodik napon még pofon,*

*a hetediken már az önismeret része.
Nem kérdés, elfogadom-e
az átalakulást az identitáson.*

Himmel über Deutschland

Mikor ezt a messze nem is olyan, jaj, de új Xavier Naidoo-dalt hallgatom, kedvem támad iszonyatosan berúgni.

Hogy képes legyek végre sírni. Évek óta nem sírtam.

Ez a spanyol nevű, színes bőrű fickó ugyanis német. Mikor őt hallgatom, magam is annak érzem magam.

Németnek.

Német kisfiúnak valahol a ragacsos tér egyik odvában, vákuumozott közegben, egy karcsú, gondosan, csipkefinomsággal faragott elefántcsonttoronyban lézengve, sárkányokkal barátkozva.

Ennek a fantáziaképnek egyébként köze van a „zsidó-kisfiú-vagyok-akit-üldöz-a-Gestapo” címmel illelhető, időnként visszatérő rémálomhoz, de hát ezt hívják, azt hiszem, közép-európai pornótörténelem-lecsapódásnak.

Különben persze magyar vagyok.

Vajdasági magyar, ami nem ugyanaz, mintha magyar magyar lennék.

Hogy pontosan miben is más, ne tőlem kérdezzék.

S még ez-az egyéb is vagyok egy picit, sokat írtam már erről, értelmetlen ismét ragoznom. Legyen elég annyi: német is.

De mikor ezt a dalt hallom... akkor... német, német, német vagyok száz százalékban, echte Deutsche Kinder.

Kisfiú, aki kihajol az elefántcsonttoronyból és kidob, ledob valamit, pedig nincs lent és nincs fönt, nincs kint és nincs bent, annyi bizonyos.

És sírni szeretne, mert fulladozik a légtérben, és piszkosul magányos, magányosabb, mint ahogy én magam valaha is voltam.

Az biztos, hogy ebben az érzésnyalábban éppúgy van félelem, mint hála vagy bizonytalanság s a többi.

Föl kell kelnem, nagyon forog a gyomrom.

Nem értem, mi bajom.

Berúgni, berúgni, berúgni.

És sírni, sírni, sírni.

Igen, azt hiszem, ez lenne a kivezető út.

Hogy miből?

Ebből a labirintusból, amit úgy hívnak, identitás-konglomerátum.

Kárhozatbordély, ami valahol maga a megváltás.

Himmel über Deutschland...

Ahol német Minótauroszt-herceg-kisfiú vagyok aranyhajjal, fénylő csillaggal a homlokomon.

Lefényképezve gond nélkül beleillenék egy Mapplethorpe-albumba.

Azt nem is említve: az elefántcsonttoronyban a kisfiú ki van kötözve, mint egy BDSM-pornóban, miniatűr Malevics-keresztel a nyakában.

És akkor sírni kezd. Fagyos, csiszolt féldrágakő-könnyeket.

Remeg a gyomrom.

Ez azt jelenti, nyomon vagyok.

A csömörgyönyör nyomán, ami a semmivel határos, és osztódással szaporodik.

Árnyékboksz bizonytalan, elmosódott árnyakkal.

Nétán iszapbirkózás valami nevenincs és formájanincs akármivel (akárkivel?).

És így tovább. Valahol meg kell állni.

Megvakarom a szarvamat (már nem is Minótauroszt, egyszarvú vagyok), s a homlokomon fénylő csillag világításával megyek tovább toronyiránt az ürességbe, ahol még csend sincs, szemernyi sem, annyira üres, fölösleges és értelmetlen minden, minden. Sárkányok, Németország fölötti ég nélkül végképp.

Egy graffiti jut eszembe:

„Svako ima nekog koga nema.” Vagy: „Jebeš mater, ljuštiš čizmu.”

Árnyékboksz, mondom.

Berúgni, berúgni.

Aztán sírni, sírni.

Talán felüvölteni.

Talán.

Talán.

Talán.

Ugye hajlandó valaki felvenni a telefont?

Ella

Életem első emléke egy fényképről köszön vissza rám. Máskülönben talán nem is tudnám felidézni, de akárhányszor előkerül egy-egy régi családi album, és megpillantom a régi, sárgás színű fotót, azonnal elárasztanak az érzések. A pillanatfelvételen két aprócska ember látható: az egyikük bőre szemet bántóan fehér, mint a tejföl, a másikuké csokibarna. A hajszínük világosszőke és koromfekete. Nem akarok túlságosan szentimentális lenni, s hazudni sem szeretnék: a Szókével való kapcsolat nem a világ legjobb barátsága, mégis különleges. Ha a szigorúan vett határvonalakat nézzük, Szőke nem utcabeli haverom, de a földrajz néha jó nagy hülyeség. A Pál utcai fiúk mintájára nálunk is kialakultak különböző klikkek, igaz, háborúra soha nem került sor. Mi voltunk a Mikszáth Kálmán-osok, Szőke pedig Fábri utcai gyerekként látta meg a napvilágot. A geng azonnal befogadta, eszünkbe sem jutott, hogy Szőke nem egy közülünk.

Az utca vagányai időről időre új játékokat találtak ki. Meggyőződéseim, hogy ezek a megpróbáltatások sokban hozzájárultak a fejlődéseimhez. Szókével a banda kialakulása előtt is kerestük egymás társaságát, ennek oka a felmenőinkben keresendő: az idősebb testvéreink között már kialakult egyfajta kötődés, a családi háttérünk is azonos volt, sikeres szülőkkel, családi vállalkozással. Az anyuka által a gyerekekre erőltetett baráti kapcsolatok a legritkább esetben sülnek el jól. Én például édesanyám egyik avonos partnerét száműztem mindörökre a családi házunkból, amikor vendégszobába lerázottként a legvadabb pokémonozás közben a semmiből egyszer csak előtört belőlem a következő mondat: „Tamás, én többé nem akarok a barátod lenni!” Majd ezután a következő: „Menj haza!” Tamás értetlenül szaladt ki az anyjához, de én hajthatatlan maradtam.

Szökével a fénykép elkészültekor épp bújócskáztunk a házunk előtti fenyőfák között. Az a fajta gyermeki ártatlanság látható az arcunkon, ami végig velünk marad, de az életünk során valahogyan a háttérbe szorul. Mindketten mosolygunk, Szökének a fogai is kivillannak, nekem a lehajtott fejemen csak a sötét hajam, a vastag szemöldököm és a kaján vigyor látható. A vigyor akkor még ártatlan volt, mára inkább cinikus. Mentségemre szóljon, hogy csak nyomós okkal használom és elképesztően sikeres. Szökén kék póló van, amihez szintén kék színű rövidnadrág társult, és az egyik kezét a háta mögé téve rejteget valamit, amit nem akart megmutatni a kamerának. Rajtam egy sokszínű, vízszintes irányban csíkozott póló lóg, láthatóan a bátyámtól örököltém, nem az én méretem.

Szöke okos gyerek, bár a születési évszámunk között kétévnyi különbség van, nincs meg a 24 hónapnyi távolság a javamra. Az már egészen korán nyilvánvalóvá vált, hogy a fizikai adottságok terén ez az előny számomra semmit sem jelent majd, sőt, a kép készületekor Szöke már magasabb is. Az utcában – bár hivatalosan két különbözőből származunk – eleinte mi ketten játszottunk. Szöke, amióta az eszét tudja, óvodába járó volt, én viszont csak az utolsó, kötelezően előírt évben csatlakoztam a népes táborhoz, mert édesanyám az a jó, régi fajta háziasszony volt – főzött, mosott, takarított, közben pedig észre sem vette, hogy felnevelt három sikeres embert. Szöke és én így tehát egy esztendőben léptünk be az óvoda piros rácsos kapuján, de míg fehér bőrű barátom a legfiatalabbaknál, én a legidősebbeknél kötöttem ki. Mindez meglehetősen nagy traumát okozott, mert a családomon kívül egyetlen embert engedtem közel magamhoz, akit ezentúl csak a nagyszünetben láthattam. Szöke gyorsan beilleszkedett a kortársai közé, nekem viszont már egy összekovácsolódott társaságban kellett volna megtalálnom a helyemet, ami egy magamfajta, introvertált kisfiúnak nehezen ment. A csoportban természetesen akadtak ismerős arcok, ilyen volt a Galambász, a Fülel vagy éppen a Malacorrú. Egyetlen alkalommal sem kezdeményeztem beszélgetést, vagy közös játékot velük, de az óvó néni melléjük ültetett, s így lehetőséget adott arra, hogy együtt duzzogjunk a rombusz leírhatatlan, lerajzolhatatlan formáján, amiért még fekete pontot is kaptunk.

Az óvodai kirekesztettségem okozta csöndet egy Ella nevű lány törte meg, aki a játszósarokban a horgylétem felől érdeklődött. Az ő dolgát sem könnyítettem meg, mert a már fentebb felsorolt három fiú mellett ő volt a negyedik emberpalánta, akire felkaptam a fejem. Tet-

szetős, hosszú, barna hajú, szép ajkú lány volt, akiért az egész bagázs lelkendezett. Amikor Ella először megszólított, épp egy babát tartott a kezében, és páratlan bizalommal felém fordulva a kezembe nyomta az élettelen figurát. Megkérdeztem, miért szereti, ez-e a kedvenc játéka, lassacskán számomra is szokatlan összetett mondatokban kommunikáltunk egymással, mígnem felismerve önmagam sanyarú sorsát, miszerint éppen négy fal között vagyok, anyukámtól távol, hangos bömbölésben törtem ki. Ella próbált vigasztalni, de a sírás addig nem maradt abba, amíg az óvó néni az idő leteltével anyukám kezébe nem adott. A felnőttek motyogtak valamit, amit sem nem értettem, sem nem hallottam, de azzal a nappal végérvényesen megváltozott bennem valami. Ráeszméltem: beszélgetnem kell az emberekkel.

A következő hét elején már vártam, hogy újdonsült pajtásaimmal együtt szaladjunk az óvó néni szoknyája mellé, hogy segítsünk neki behozni a nehéz táskáját, hogy közösen osszuk szét a zöld almát, néha-néha elcsenve pár falatot magunknak. Galambással olyannyira megtaláltuk a közös hangot, hogy csakhamar az ovin kívül is egymás társaságát kerestük, s mint kiderült, ő is utcabeli gyerek volt, igaz, Szőkével ellentétben ő távolabb lakott tőlünk. Szőkével időközönként még játszottunk, de a fenyőfák árnyékában eltöltött idő jelentősen lecsökkent. Az új barátaim Galambász, Fülel és Malacorrú lettek, akikkel megtanultam, hogyan kell (nagyjából) egyenes és (nagyjából) görbe vonalat rajzolni, mik azok a számok, és milyen fontosak lesznek az iskolában, ahol a nagyon szigorú tanító nénik vagy bácsik nem lesznek hozzám kedvesek.

A kezdeti sírógörcsök lassan-lassan elmúltak, Ellával egyre gyakrabban elegyedtem beszélgetésbe, a fiúk pedig folyton kinevettek, amikor egy úton sétáltunk hazafelé. Eleinte semmiféle hátsó szándék nem vezérelte e tettet: két irányból is beléphettem a Mikszáth Kálmánba, s ha Ella társaságában lehettem, miért ne kísértem volna el legalább egy darabig. Az ötödik, hatodik hazasétálásnál figyeltem fel arra, hogy elpirulok, amikor a szokásosnál is közelebb kerülünk egymáshoz. Otthon a közeli és távoli rokonok az arcom meghúzgálása mellett állandóan, de tényleg állandóan a szimpátiámról kérdezgettek, s gyanítottam, így kellett volna bemutatnom Ellát. Szimpátiaként. Furcsa szó volt, azt sem tudtam, mit jelent, de éreztem, hogy a kislány, akivel nap mint nap találkozom az oviban, nem olyan, mint a többiek. Ella tetszett nekem. Akárcsak az összes többi fiúnak a csoportban. Csakhogy nem az összes többi fiú, hanem én kísértem el

őt mindenhova, én ültem a hintán mellette, velem osztotta meg a szendvicsét, amit válogatós gyerek lévén mindig eldugtam valahol az udvarban. A tetszés ugyanakkor furcsa dolog volt, mert egyre többet éreztem késztetést arra, hogy piszkáljam a haját, esetenként jó erősen meghúzzam a barna zuhatagot, a mutatóujjammal oldalba böktém, ami kezdetben neki is vicces volt, később már inkább mérgesen nézett rám miatta. Mindenesetre folytattam a csínytevéseket, hátulról kipöcköltem a lábát, amitől ő megbotlott, a fiúk jót nevettek rajta.

Ella egyre többször ment haza egyedül. A nap végén olyan gyorsan felöltözött és elviharzott, hogy mire én a lábamra vettem a tépőzáras patikámat, már sehol sem láttam. Maradt Galambász, aki jó pajtás volt ugyan, de mégsem egy Ella. Nem igazán értettem, miért kerül. A nagycsoportban egy-két hónap elteltével új hierarchia alakult ki a fiúk között, ahol az ész vajmi keveset számított. A ranglétra csúcsán a legerősebb, már-már komoly férfi, Malacorrú állt, aki kedvére parancsolgatott nekünk. Én csak azért nem kerültem a sor legvégére, mert az azért gyorsan nyilvánvalóvá vált, hogy okos vagyok, alkalomadtán kibújok a kötelességek alól, és minden kalandba belevágok. Malacorrú tavasszal új játékot talált ki a fűvel borított udvar területén: fogjuk meg, és húzzuk le a lányok szoknyáját, majd szaladjunk el. A lányok megmagyarázhatatlan oknál fogva szerették az incselkedést. Ők – a lányok – agyafúrtan vágtak vissza, amikor nem figyeltünk: egy labda a fejbe, filctollas firka a kezünkre, vagy a WC-ben elrejtőzve megalázó kuncogás pisilés közben. Ügyeltünk arra, hogy ne folyton Ella legyen a középpontban a fogócskázás során, de a legtöbbször mégis őt zargattuk.

Egyik alkalommal az óvó nénik a jó időre való tekintettel megengedték, hogy a nagyszünet tovább tartson, mi pedig minden egyes pillanatát élveztük. Ekkor is Ella köré csoportosultak a fiúk, közel tízen kergettük őt, de a kislány fürgesége mindannyiunkon kifogott. A fehér arca teljesen kipirult, nehezen vette a levegőt, Malacorrú viszont ragaszkodott ahhoz, hogy húzzuk le a szoknyáját. Egészen eddig félvállról vettem a feladatot, nem sprinteltem a többiekkel, csak amolyan kocogós tempóban jobbról balra fordultam, de meghallva a kijelölt vezetőnk parancsát, vérszemet kaptam. Ella fáradt volt, s én az udvar közepén található kőasztal közelében elkaptam a blúzát, ami nagyon megnyúlt, lelassítva ezzel a futást és a játékot. A barna hajú lánynak nem volt más lehetősége – felpattant az asztal tetejére, és onnan nézett le ránk. Főleg rám. Mérges volt. A homlokán, a két

szeme között két függőleges csík jelent meg, az orcája vörösen izzott. Most már elég volt, kiáltotta Ella, miközben hátraemelte jobb lábát, majd hirtelen előrelendítette egyenesen az orrom hegyéig. Egy pillanatig földbe gyökerezett a lábam, aztán bömbölni kezdtem. Iszonyatos fájdalom tört rám, az orromból ömlött a vér az arcomra, a számba, akaratlanul is a fejemhez emelve a kezemet pedig a pólóm és a nadrágom is vörös lett. Az ügyeletes pedagógusok későn eszméltek fel a beszélgetésükből, a nagy ijedségben a takarítónő kapott fel és cipelt a konyhába. A rívásom minden hangot elcsöndesített, a háttérből csak Ella sóhajait tudtam kivenni: „Nem akartam, nem akartam, sajnálom, ne haragudj!”

Ellát ezután az általános iskola negyedik osztályáig minden egyes nap én kísértem haza.

Dudás Robert

Spam

(Regényrészlet)

Feladó: Bobby Reid

Címzett: Én

Tárgy: Mindegy

Mindegy

Budapesten nem élnék. Túl messze van a gyökereimtől, noha fővároshoz méltóan nap mint nap több gyökérrel futnék össze a buszon, a trolin, a villamoson vagy a metróon. Gyalog úgysem érdemes menni sehová, esetleg a busz-, a troli-, a villamos- vagy a metrómegállóba. És addig is vagy százan löknének fel, mivel a folytonos okostelefonnyomkodás következtében megbotlanának a saját lábukban. Akiknek pedig még megvan a képességük, hogy rád nézzenek, csak cigit tarhálnának buszjegyre. Persze meglehet, az arányokat tekintve az ilyen emberek létszáma nem különbözik vidéki kollégáikétól, sőt az is biztos, hogy lehetőségekből, bármilyen témában is keressek, „határ a csillagos ég”, ahogyan mondani szokás. De nekem az túl sok. Elvesznék. Jobban szeretem, ha a határ szinte karnyújtásnyira van tőlem. És Szegedtől csak tizenöt kilométer.

Ezért is költöztem fel ide. Korábban már mindkét városban eltöltöttem néhány hónapot, amolyan próbaverzióként, de ha ismernél, tudnád, hogy Budapest távolról sem nekem való hely.

Na de nem is ez a lényeg. Szeretném elmesélni, mi mindenem mentem keresztül, mire szakítani tudtam a szülővárossal, Szabadkával, ahol egész eddigi életemet leéltem.

Először is engedd meg, hogy bemutatkozzam. A nevem legyen most, mondjuk, Bobby Reid. Bírom azt a számot, és nem szeretném,

ha első dolgod az lenne, hogy rohansz a Facebookra nyomozni utánam. Az embereket az ilyesmi csak a teljes elidegenedés felé vezeti. Posztok alapján ítélnék meg másokat, aztán már nem is kíváncsiak a képek, videók, lájkok, hozzászólások meg miegyebek mögött megbúvó valós személyre. Miért lennének, hiszen otthon az ágyban fekve vagy egy kényelmes fotelben ülve is meg lehet ismerni valakit. A hozzávalók mindössze 200g kijelző és egy csipetnyi internet.

Az én elidegenedésem viszont már az elemi első napján elkezdődhetett. Emlékszem, miután az osztályteremben elfoglaltuk a helyünket, s végighallgattuk a nyugdíjhoz közeli, vagy harminc éve kiégett tanító erőltetett boldogsággal leadott prédikációját, hogy jaj, de nagyon örül nekünk, egy feladatot kaptunk. Nevünk egyformán díszített papírokon, felragasztva várt ránk a táblán, meg kellett találni a sajátunk.

Kicsi Bobby egyike volt a kevés jelentkezőnek. Arcán elszántság, két ujjával szinte a mennyezetig ért. Ellenállhatatlanul aranyos volt. Ember legyen a talpán, aki nem őt szólította volna fel elsőként.

Kicsi és ellenállhatatlanul aranyos Bobby félelmet nem ismerve pattant ki az utolsó sorból, katonákat megszégyenítve került ki a székeket, átkúszott alattuk, felmászott rájuk, onnan a padra, egyikről a másikra, az utolsóól nekifutásból elrugaszkodott, majd izmos karjával megkapaszkodott a mennyezetről függő kötélén, hogy átlendüljön vele a hatalmas szakadék felett, és egy átfordulással megérkezzen a pódiumra.

A sikeres célba érést újdonsült osztálytársai nagy ovációval fogadták. Ugráltak, tapsoltak, éljeneztek, s már a kölyökpezsgőt is majdnem kibontották, mikor azonban észrevették: hősük mozdulatlanul áll a tábla előtt.

A teremben kínos csend lett úrrá. Bobby hiába kereste, nem találta a nevét. Nem értette, mi lehet a gond. „Mondd csak, hogy hívnak?” – kérdezték. „Bobbynak... és ezt le is tudom írni, anyukám megtanított rá” – szólt a kétségbeesett felelet. „Akkor biztosan te vagy Robert Reid” – mondta a tanító, majd levette a tábláról azt a lapot, amelyen hullámvonalak és virágmotívumok vették körbe a mi kicsi és ellenállhatatlanul aranyos Bobbynk számára ismeretlen betűkkel szerezplő teljes nevet.

Biztos volt benne, hogy átverik. Ő szerette volna megtalálni magát, ha már bátorkodott elsőként kimenni a táblához, de csak azt a három betűt ismerte, amellyel azt tudta leírni, ahogyan becézik. Így

a mi kicsi és ellenállhatatlanul aranyos Bobbynk kénytelen volt lehajtott fejjel, könnyektől ázottan botorkálni vissza a helyére, miközben az ellenséges haderők oldalról kinevették.

Nos, kicsi már nem vagyok. Aranyos végképp. Ingeimet viszont nem vasalom, így akárcsak vállig érő hajam, azok is hullámokkal teliek. Sőt gyakran virágmotívumoktól ékesek. De még mindig kételkedem abban, hogy ez a keret valóban azt a Robert Reidet veszi-e körbe, akit a környezete is ismer.

Szabadtól évek múltán sem sikerült azonosulnom vele. Elemiben közel se voltam hozzá, szakközépben még távolabb kerültem. Reméltem, hogy tévedés az egész, és ha egyedül nem is megy, valaki majd csak elfogad így is, és segít rájönnöm, valóban olyan vagyok-e, amilyennek mások tudnak be. Mit mondhatnék? Nem jött össze. Mindenki csak szórakozik azon, aki önmaga megismerésében le van maradva. Mindegy.

Közép után végül bekerültem a Sárgaházba, aminek hála idővel rájöttem, nem velem van baj, hanem mindenki mással, akivel addig találkoztam.

A Sárgaház – színét kitalálhatod – egy közel száznegyven éves eklektikus – tudod, ilyen kevert stílusú – épület a városközpontban, még a Monarchia idejéből. Kezdetben a Népbank takarékpénztárának, később, a második világháború alatt a különleges rendőrség mellett a börtönnek adott helyet, és rendszeresek voltak a kínzások, na meg a kivégzések is. Mindezek ellenére mégsem diliházként működik, habár a legtöbb középsulis meg gimis rossz véleménnyel van róla. Ők tényleg azt hiszik, bolondok járnak oda, a Tanítóképzőbe. Igaz, néhányan tényleg besorolhatók ebbe a kategóriába, de úgy hiszem, mindenhol van legalább egy hülye. Az iskolában, a munkahelyen, gyakran otthon is, vagy bármilyen másik közösségben. A legfelsőbb körökről már ne is beszéljünk. Ha esetleg még sincs, a többség úgyis talál magának valakit, akire ráaggathatja ezt a címkét, és láss csodát, máris van ki fölé helyezni magát pusztán azért, mert más-hogyan gondolkodik, érez, és nem értik meg, vagy nem is akarják. Mindegy.

A diliházban kétféle hallgatót lehet megkülönböztetni: az elsőnek csak egy egyetemi diploma kell, és elhitették vele, hogy ott köny-

nyen megszerezheti. A második meg nem tudott külföldre menni, talán még Újvidékre sem másik szakra. Elvértve akad olyan – hála a lenézésnek –, aki tényleg utat szeretne mutatni a kölyköknek, és van bátorsága maradni.

Én inkább a második embertípushoz tartozom. Családomat még a középrétegbe is aligha sorolnám be. Apám már a felvételi költségeimet is nehezményezte, külföldi érettségiről pedig hallani sem akart. Ő jobban örült volna, ha dolgozni megyek az ipari negyedbe, mert hát „a te szakmáddal itthon is jól tudsz keresni”. Meg kell hagyni, jó humora volt az öregnek. Büszkén kijelenthetem, mechatronikai technikus vagyok, de még csak azt se tudom, ez a megnevezés mit jelent.

Máskülönben meg tanító akartam lenni. Segíteni szerettem volna a kölyköknek átlendülni a szakadék felett, vagy éppen kimászni belőle. Csak ugye nem otthon tanultam volna ki. Már akkor el akartam szabadulni Szabadka fojtogató magányától. Végre kiköltözni a szülői házból, önállósodni, új életet kezdeni egy idegen városban, ahol senki nem ismer, és eljátszani, mennyire faszagyerek vagyok teli önbizalommal, határozottsággal, céltudatossággal, kellő lazasággal.

Végül nem bántam meg, hogy kényszerből maradnom kellett. Egy-két tanár kivételével mindegyik értelmes volt, sokat lehetett tanulni tőlük a szakterületükön kívüli dolgokról is. Szinte minden tudományterületet és művészeti ágat érintettünk a négy év alatt, ennek köszönhetően kiderült, hanyas is vagyok agyilag. Hogy mi az, ami érdekel, és mi az, ami nem. Közben pedig megvilágosult előttem az a tény, hogy nem állok készen az oktatói-nevelői munkára. Képtelen lennék elviselni, hogy én mindent megteszek a kölykökért, a szülők pedig elcseszik az egészséget azzal, hogy nem foglalkoznak velük otthon. Azt hiszik, elég az anyagi háttér biztosítása, aztán meg csodálkoznak, ha utódjaik vállat se vonva lépnek ki az ajtón, és többé vissza se néznek. Mindegy.

Mikor elkezdtük a diliházat, közvetlenül mellette volt a Klein House. Egy kis multikulti bár, a legjobb vajdasági borokkal, kézműves sörökkel. Galériaként is működött. Tehetséges kezdők és befültött művészek állítottak ki. Koncerteknek is helyt adott. A zeneiskola tanoncaitól kezdve vajdasági előadókon, zenekarokon át, Európa országain keresztül Amerikáig szinte mindenholnan érkeztek színvonalas fellépők. Könyvbemutatókat, vásárokat, de még különböző performanszokat is tartottak ott. Borkóstolókat meg mindent, amit

csak el tudsz képzelni. Szabadka kulturális életének egyik utolsó bástyája volt a nem sok közül. És senki sem érezte magát kívülállóknak, szívesen láttak mindenkit.

Oda jártunk mi is, a diliház új lakói, a Kleinba, amikor csak tehettük: órák előtt, órák között, órák után, órák helyett. A nap túlnyomó részében kellemes jazz szólt, amire akkoriban szoktam rá. Ez tökéletes hangulatot teremtett a borozáshoz, amire szintén akkoriban szoktam rá, egy jó bor mellé pedig elengedhetetlen a cigaretta, amire mikor máskor, ha nem akkoriban szoktam volna rá.

Szóval ebben a mennyországban kezdtük megismerni egymást. Ki honnan, miért ide, aztán merre, szokásos bemelegítő duma. Elmentek majd jöttek páran, míg végül ki nem alakult egy ötfős állandó társaság, hogy később szétessen.

Ha lazábban akartuk tölteni az estét, a Cortexbe mentünk. Ha a családi hangulat mellett csak egy közös pontot kellene megemlétenem a két helyben, akkor az az igény. Szükségünk van rájuk, nélkülük elviselhetetlenek a mindennapok.

Az akkori Cortex kétszintes, kis helyiség volt. Ennek ellenére ott is tartottak kiállításokat, koncerteket, könyvbemutatókat, vásárokat és még sorolhatnám. Egyik délután a gimisek még a dolgozataikat is ott írták egy csésze kávé mellett. A tanárnőjüknek minden bizonnyal az lehetett a célja, hogy az egyhangú tanteremből kilépve a diákjai megtapasztalják, nagyjából milyen érzés lehetett régen kávéházban alkotni.

Délutánonként nem volt nagy tömeg, viszont esténként rendszerint tele volt a hely. Mi öten is gyakran bent ültünk. Csatlakoztunk, vagy csatlakoztak. Attól függően, ki mikor érkezett. Az se okozott gondot, ha azelőtt nem ismertük a másikat, épp ideje volt. Otthon éreztük magunkat.

Baromira hiányoznak azok az idők. Egy átlagos hétköznapon is hangos nevetésektől remegtek a falak. Asszociációk alapján újabb és újabb történetek követték egymást, mindegyik túl akarta szárnyalni a másikat. „Határ a csillagos ég”, ahogyan mondani szokás...

És köztük ültem én is. Érdeklődve hallgattam a kalandozásaikat, sírva röhögtem velük, ha úgy kellett. Ugyanakkor minél magasabbra hágott a hangulat, annál erősebben éreztem magamban az ürességet. Mintha az elemi első napján a mi kicsi és ellenállhatatlanul aranyos

Bobbynk valójában beleesett volna abba a hatalmas szakadékba, ahol nem volt más csak egy televízió, ami később egy számítógéppel társult. A külvilágból pedig csak a szülei marakodása szűrődött le hozzá. Aztán egyszer csak arra eszmélt, hogy hirtelen tizenhat éves és százkilencvenkét centi. Mire pedig kimászott a szakadék tanítóképzői oldalán, ott találta magát ittasan egy kocsmában, csupa jókedvvel körülvéve, belül a nagy bűdös semmivel.

Csatolt fájlok:

Lucette – Bobby Reid.mp3

L. H. I. W. C.¹

Előkelő tanyán előkelő a vetés,
ami itt tulajdonképpen nincs is. Sem igazi termés,
sem, aki talán tenni tudna érte, hogy mégis megteremjen.
Ki legyen itt paraszt? A szél kitartóan fúj és fúj,
mintha valami erőszakos, elemi erők kényszerítenék,
de ettől még a felhők nem oszlanak szét. Eltűnnek s visszaállnak,
várják a megfelelő pillanatot, még ha éjjel is érkezik majd.
Ezért nyirkosak a reggelek, mint ajkak a víz alatt,
ami áthat mindent, míg újra fel nem kerekedik a szél.

Láttam egy szarvast, egy nyulat és egy mókust
az első álmatlan reggelemen, mintha a róluk szóló levélből pattantak
volna ki,
képzelőerőnket támogatni, amely azt hiszi, hogy ismer minket.
Kik vagyunk – senki sem kérdi, mert tudja, hogy szavakból állunk,
megkérdőjelezhetetlenül. Egyszerűen ezek vagyunk,
s egyértelműen emiatt is vagyunk itt, hogy ez így be is bizonyosodjék,
minél pontosabban. Ezért is írom e verset,
hogy teljesítsem a feladatomból egy részét, amire a szerződésemmel kötelez.

Miről szól Carol beszéde? A vezérek tekintélyének megkérdőjelezéséről,
ő is élvezné a hatalmat, de úgy, hogy ne ő vezéreljen.
A vezér Bhargavi lenne, ha a világ India lenne,
ez a gyönyörű hely, leszámítva a fergetes zűrzavart és a tolakodó
férfikönyöklést,
amely átszúr minden mellkast, és elér a romlatlan szívig.

¹ Ledig House International Writer's Colony

És ha már lakhely, Carol egy szigetre távozna:
itt, ha egyedül vagy az utcán, legalább tudod, hogy mi az oka.
Hinrich viszont nincs egyedül, Frankkel együtt vásárolt
egy tóparti házat egy darabka földdel,
azt hiszem, Németországban. Frank éppen a tányérokat öblíti,
miközben Hinrich Adrianát táplálja hízelgő szavakkal, jégkrémmel
és tapasztalatának bemutatásával, ami jól is áll neki.
Visszafogottabb fellépéssel egész nagy ember lehetne,
ám épp ő viselkedik a világon a leghelyesebben.

Késve érkezem a vacsorára. Elaine eltöri a tányért,
miközben nyújtja felém a csirkét. Így kell a kedvében járni
egy keletről jött embernek. Habár nem igazi kelet már az sem,
inkább elkeltnek nevezném azt, amiről még nem tudnak ezek,
de épp emiatt kellünk itt.

Nem csak a hangsúlyról van itt szó,
abból nem lehet élni: sokkal élőbbnek kellene lenni,
csak úgy érsz el legtovább, még ha halálszagot is áraszt.
Igazit, hitelest, mint a szarvasé, aki tudja, mikor kell megállni.

Nem mintha egy helyben állnék, csak úgy tűnik, de kicsi a terep,
mert zsugorítja a szél, amely kiélezi a nyelvet,
amitől némán hallgat minden él, mint Sabine keze.
Ez a találkozó, tényleg, mintha a cigarettáról leszokott emberek
temetője lenne,
ahol a fagyban gőzölgő két síron kívül nem létezik semmi.
Vajon a szél rombolja-e a verandát, vagy még mindig azon állunk,
hogy kacaghassunk, hogy mások ne tudják, miért?
Hiszen alig érkeztünk még nem kitapintani egymást,
és nem is a sötét miatt vagyunk itt: elég a meghívó is.

Azon töprengek, hogy miért írok, de hivatásból érdekel,
ahogy Kira is ezen gondolkodott a néhány elmúlt, kietlen év alatt.
Akit nem érdekel a PC, még kevésbé érdekli a Macintosh,
ami a tenyérgörcsöm miatt jelentkező alapszükséglet,
a grafitceruza fájdalommal visszatérő emléke miatt.
Hiányzik a szamba, Brazília sivar magja, habár Adriana
épp olyan, mintha a balsorsú Mexikó balvégzete lenne.

Peter elviszi, legalábbis az első öt-hat mérföldön,
hisz gyakorlatiasnak kell lenni, akkor is, ha valami véget ért.
Ha nem ő vinné, akkor majd Cathleen, ami egyébként ugyanaz,
csak más szerkezettel, és másként kell belelegezni,
amikor találunk a tüdőben helyet, ahol szélcsend van.

Még nem tudjuk, kik vagyunk, de kit érdekel:
elég, hogy vagyunk, mert itt nem vagyunk elsők,
és semmi sem kötelező, amiről egyébként oly szépen tájékoztat
mindenkit a választékos műsorfüzet. Amely nem egy általános
törekvés
eredményét tükrözi, hisz mindannyiunk éli magának a saját zűrös
életét,
mint egy-egy morzsányi erő, ami nem akar szolgálni.
Ezt hívom én intellektusnak, amikor mások is úgy akarják,
és itt mindenki mindent akar, hogy ne kelljen azt kimutatni.
Amikor hazaérek, szavak nélküli emberré fogok változni.
És ha ez tényleg megtörténik, akkor lehet, a szél is eláll.

Észak: egy északi lány

A lány mutogatva beszél, közben emelgeti a fejét.
Hinrich odaszól hozzá: „Bor jöhet?”, mintha értené,
de látszik, hogy nem ez kell, valami más hiányzik.
Betűszerű formákat fest ujjjaival a levegőbe,
ezt tisztán látom, amikor felém fordul,
mert le tudom olvasni a szájáról. Gyerekeknek való beszéd,
legalábbis szerinte, esetleg süketnémáknak,
de arra sem hasonlít. Ez pörgősebb, folyékonyabb, vidámabb.

Inkább mérges, mint néma, meg aztán ott van a bor is.
Elmulasztottunk valami fontosat. De nem akarja elárulni, mit.
Megmozgatná ujjait, amelyeket oly ügyesen használ.
De ki is értené? Figyelem – mégis megértem,
pedig „angolul” mondja, ami számára is idegen,
ráadásul az ujjjaival „beszél”. Valóban *látom*, amit mond.
Lehet, Hinrich azért nem érti, mert németet vár,
ha már az egész rejtjelezett vagy valami titok.

Vajon a bor lehet-e az oka, hogy nem szeretné, hogy halljunk?
De hát ő egyébként is úgy beszél, mint egy részeg kölyök,
nem csak amikor a meghalás változatait sorolja.
Amelyek közül néhány nem is érinti különösebben, habár
arkifejezése változatlan,
míg el nem mondja mindet mindig, és aztán előlről megint,
mintha kutatna valami után – és nem is csak a történethez.

A történet jól hangzott, Frank elolvasta.
Ő a kiejtésre alapoz, amikor más szavait olvassa,
mintha szeretne a sajátjai nélkül, amelyeket oly ügyesen kerül,
mert úgy kényelmesebb a fordítók élete,
miközben Hinrich mintha szeretné, ha lenne Franknek mondanivalója.
A lány jól ismeri mindkettőt, tudna is válaszolni nekik,
sőt lehet, hogy épp emiatt is mérges rájuk.

Később odajön hozzám, hogy elbúcsúzzunk egymástól.
Most már beszél, elmeséli, hogy az egyik szobából,
még érkezésem előtt, elvett valamit.
Nem tudja megmagyarázni, csak annyit, hogy visszaadná *azt*.
Az ajtó előtt hagyja majd, mielőtt elutazik.
Másnap nem találok ott semmit. A szobája üres.

Szárnyak

Két év után jön rá: az az ország nem neki való.
Csak akkor már nős és úton a gyerek.
Közben kitör a háború, visszamenne,
de behívják szolgálatra. Szerencsére megvannak a dokumentumai,
nem adja magát, és ezért napjait a házon kívül tölti, a strandon,
családja és barátai csalódása ellenére:
miért nem megy el egy kibucba, hogy ott agitáljon,
vagy egy kisebbségi negyedbe, provokálni az arabokat?

Jobb neki a strandon, majd irány Svájc,
a zsúfolt repülőtérrel, légiriadó közben.
„Á, az arabok csak atombombával támadnának,
nem aprózzák őket el, még ha vesztükre is megy”,

gondolta akkor, a zöldövezet felé való felszállás előtt.
És be is fejezte ezzel, döntése végleges, soha többet a sivatagba.

Aztán a második házasság: egy olasz nő,
szerencsétlenségére Líbiából, arab rokonai vannak.
Néhány év múlva tele a ház velük:
egyszerűen hihetetlen, mennyire szeretik Németországot,
ahol akkor él. „Mindegyik ripsz-ropsz Vezérré válik,
már bajszuk is nőtt”, ennyit fűz hozzá.
Egyikük ellenszenvesnek találja, és nagyon gyorsan le is lép,
a magával hozott jegyesét is ott hagyja.

Elég, elég ebből is: egyedül élni jobb.
A felesége később más férjet választ, és Dachauba költözik,
az egykori láger közelébe, a két fiával együtt.
„Ott nőnek fel a fiaim, hát nem csodálatos?
Az új férj Adolf, az apja Hermann, a bátyja Heinrich,
de nem az, amire gondolsz, ahhoz túl fiatalok.”

Egyik délután a közös szalonban ülünk:
a számítógépen pötyögök, ő kézzel irkál valamit.
Egyszer mosolyogva odaszól hozzám: „Rajzolj egy lepkét!”
Megteszem a tőlem telhetőt, ő megtartja magának a rajzot.
Kicsit később odajön, és mutat egy másikat,
az enyémhez hasonló lepke, csak más mintával a szárnyán:
az egyikén Dávid-csillag, a másikon horogkereszt.
Ezt a rajzot fogja felhasználni a készülő kötete borítójához.
„A németek szeretnek a rovarokról olvasni”, fűzi hozzá.

Név

Az idő a testre jegyzi a múlt történéseit,
és a test erre, fekve, majdnem sohasem emlékszik.
Ez a könyv csak nő, mint minden, amit írnak,
ahogy nő a fűszál, ahogy megmozdul a kéz,
hogy üdvözlje a napot, ahol viszont semmi sincsen:
mintha lejárt volna, le a kézen, egészen a tenyérig,

melyről még tud a test, mert hozzá tartozik.
Áll és fekszik és nyugodtan lélegzik,
még amikor úszik is vagy lebeg, mert másként nem tud,
amíg csak élő a neve, amíg felismeri az időt,
a perceket, az órákat, amelyekre talán nem is emlékszik,
de azt soha senkinek sem fogja és nem is tudja elárulni.
Voltaképpen valaki beszél róla, de ez a valaki névtelen,
erről a hajszálvékony, homályos határsávról, amely elválasztja
a testtől az időt.

Visszatérés a természetbe

Emlékeiben elmerülve először az illatokat érzi meg. Hosszan és intenzíven.

Érzi a kitisztított és megolajozott vadászpuska illatát az ágya alatt, a hálószobában, amelyen apjával osztozik. Nem akar emlékezni erre az illatra, mert szigorú, hideg, fémmel és vérrel átítatott képeket ébreszt benne. Majd előjön a kihányt gyomortartalom illata is. A pizsán levő sajt átható, kifinomult szagára emlékeztette. Ilyennek képzelte el a savó szagát a kérődző állatok emésztőrendszerében, az oltógyomorban. Egyes illatok izgalomba hozzák, másokhoz közömbösen viszonyul. Emlékeiben legelőször az izgalmasakat kategorizálja, és csak azután következnek a közönséges illatok, amelyeket kitalált tulajdonságokkal ruház fel, hogy ne legyen büntudata az osztálybeli megkülönböztetésük miatt.

A fa grafitceruza illata a világ összes tantermében ugyanúgy érezhető. Nosztalgikus illata a szocialista világban való felcseperedésére emlékezteti a fiatal tanulók energiától duzzadó testétől bepárasodott ablakú tanteremben. A törlőgumi kellemes illata legtöbbször a rágógumiéra emlékezteti. A tolltartó egy igazi illatbánya, egy zseb, amelyből a diákarcok elfeledett hologramjai bukkannak elő, a nagyszünet zsvajva, az élet kezdetének eufóriája, amely soha többé nem fog megisméltódni.

Emlékszik egy kislány arcára a szomszédos osztályból. Nem szeretett vele összetalálkozni a gimnázium fényesre taposott lépcsőin, ahova egyébként örömmel és nagy tudásszomjjal járt. A lány arcán néha a jövőből rákacsintó halált vélte felfedezni. Koponyájának alakja a halálra emlékeztette, úgy érezte, mintha már készen állna az elmúlásra. A földnek, a férgeknek és a baktériumoknak nem lenne

munkájuk vele, ha koponyája valamilyen véletlen folytán idő előtt a föld alá kerülne. Koponyája olyan volt, mint ahogyan a koponyák kinéznek, miután a halál feldolgozza őket. Ezért csak úgy nevezte őt: Koponyácska. Jelenlétét csengetéskor a többi, befelé igyekvő, az iskola bejárati ajtaja előtt tolakodó, bejutni próbáló test között is érezte. Igyekezett nem észrevenni a lány arcát. De akarata ellenére is szemei minden alkalommal találkoztak vele. Bármennyire is elborzadt a látványától, ugyanannyira vonzotta is. Kicsi, rövid, pisze orra készen állt a föld alatti korzózásra. Előredomborodó szemöldökcsonthajai alatt szemei mély gödrökben ültek, alattuk pedig sötét félkörök, a szem alatti karikák. Orcája pirosposzsgás és egészséges volt. Arcának húsa a halandóságára emlékeztette, bármennyire is erotikus és illatozó volt az a hús.

A mocsarasban egy bélszerűen kacskaringó patakban teknősökre vadásztak. Az egyik elpusztult teknős páncéljának és lebomló szöveteinek rothadt bűze érződik.

A borjúszelet, melyet tenyerében forgatva a hentesekre jellemző kifinomult orrához emel, tudatában elővetíti az izomszövetet, mely a halotti merevséget követően hamar bomlásnak indul. A friss borjúhús a halál illata. Számára ez az illat rosszabb, mint Koponyácska tekintete.

Néha szeretné, ha lenne egy varázslatos tolltartója, amelybe belebújhatna és visszamehetne a gyermekkorába, a felnőttek traumáitól mentes világba. Oda, ahol a szép és beképzelt kislányok a mosatlan test és a családi ápolatlanság drákói izzadságának szagát árasztják magukból. Ahol a kisfiúkon, mint valami mozgó istállókon, a háziállatok és a vizelet szagát érezni. Oda, ahol életét az illatokon keresztül kezdte megismerni.

Felnőtté válásának elejéről az impregnált vasúti talpfák délidőben felszálló illata maradt meg. Amikor arcát a sínre tapasztotta, s végignézett rajta, s a remegő délibábot, mint a nyugodt tenger olaját vélte látni. A vasút egyik irányban az Adriai-tenger felé haladt, a másik irányban pedig befelé, az imádott város felé; a tiszta városba, derékszögben találkozó utcákkal, rendezett parkokkal, kedves emberekkel, érdekesítő könyvkereskedésekkel, amelyekbe csak aztán tért be, miután órákon keresztül a kirakatot bámulta, így megadva a tiszteletet a könyveknek és címszövegeknek. Miután megjegyezte a könyvek címét és szerzőjét, készen állt belépni a könyvkereskedésbe, átengedve magát mind között a legjobb dolognak: az új könyvek illatának.

Felnőtté válásának elejéről az impregnált vasúti talpfák, a vonatok és a távoli országok illata maradt meg, melyeken a vonatok keresztülhaladtak. Aki már utazott vonattal, és vele most pont ez történik, tudja, hogy ezek az utazások valami varázslatos dolgot rejtenek magukban. A túloldali ablak mellett elsuhanó képek egyediek, megismételhetetlenek, még akkor is, ha állandóan ugyanazon az útvonalon utazol. Az idő és a tér itt különösen melankolikus érzettel tölt el. A vonatokat máshoz nem hasonlítható varázslatos melankólia vezérli.

Ábrándozásából a kerekek csikorgása rázza fel, amint a hatalmas vastömeg saját tömegének tehetetlenségi nyomatéka és gyorsulása ellen küzd. A városból utazott B-be, mint ahogyan azt minden hétvégén tette. Az út hosszú, hétórás. Kívülről ismeri a vonat mellett elhaladó táj földrajzát. Külső élete rutinszerű volt, mint ahogy a munkája is, mivel az Állami Statisztikai Intézet hivatalnok, s bármilyen túlzás nélkül állítható, hogy saját és mások életének dolgait és történéseit a nekik megfelelő, megszámlálhatatlan logikai fiókba rakja el.

A vonatfülkébe, ahol egyedül ül, belép a jegykezelő, bólintva üdvözlő, nem kéri a jegyét, csak félrehúzza a fülkeajtót, a beáramló levegő pedig új illatok forratagát hozza magával, amely könnyed félálomba szenderíti. Így észre sem vette, hogy a fülke megtelt fiatal emberek csoportjával. Szenderegéséből felriadva, ha akkora lett volna, mint Atlasz, felülről láthatta volna kígyózva száguldó vonatát, ahogyan egyre kisebb lesz, miközben ő, Atlasz, fejét a felhők első rétege fölé emeli, egészen addig, míg feje tízezer méter magasra nem emelkedik, egészen odáig, ahol a repülő az égi termőföldröket szántják, tejfehér, egyenes vonalakat húzva maguk mögött.

Aztán ismét bevillant valami elméjébe, ami visszatérítette a vonatba. Odapréselte a piszkos üléshez. Egy régi illat rávette, hogy sötét szemüveggel eltakart tekintettel végigpásztazza a fülkében levő utasokat, kutatva, hogy kihez tartozik az az illat, amely megbabonázta, és amelytől vére sebesen végigáramlott testében.

Rögtön észrevette, noha semmivel sem tűnt fel egy virágzó, teltebb lány mellett ülve, aki éroszát fekete, magas és vastag sarkú bőrcipőbe szorított lábfejének körmein piros lakkal próbálta kihangsúlyozni. A vörös rúzs is az erotikus kisugárzását hivatott kiemelni, ugyanúgy, mint a feszes mellei, melyek annyira egymáshoz simultak, hogy képtelenség lett volna akár csak egy hitelkártyát is keresztülhúzni köztük.

A szoknyája tovább növelte szexepiljét. Fekete, szűk szoknya ölelte körül feszes combjait. Mindezek ellenére nem keltett benne semmilyen benyomást. Illata jelentéktelen volt, az átlagosnál is átlagosabb. Így aztán gyorsan a jelentéktelen személyek közé archiválta, majd tekintete egy nagyjából tizennégy éves kislányon akadt meg.

Világos volt számára, hogy a nimfa illata olyan, mint az ő szocialista felnövéseinek korszakában, március 8-án városszerte az összes szőrös férfikézben hordozott összes rózsacsokor illata volt. Valójában nem is rózsaillata volt, hanem olyan, mint a bimbóé, amely nem pazarolja illatát, hanem féltve őrzi azt. A lány illatdémonja annyira elhatalmasodott rajta, hogy beleszédült, s szerette volna teljesen átengedni neki magát, nem félve a haláltól és a megszűnéstől – az ő állandó útítársaitól.

Világos volt a számára, hogy a lány is érezte ezt a feléje irányuló energiát, noha igyekezett elrejtteni sötét szemüvege mögé, s úgy tett, mintha a rohanó tájat figyelné, de még akkor is őt figyelte, amikor úgy tűnt, hogy tekintetét a természetre, a vasúti sínekkel rímelő, kanyargó folyóra szegezte. Minden érzékszerve a lányt figyelte.

Ekkor már mindketten tudatában voltak annak, hogy mennyire vonzódnak egymáshoz. Az ő kis testecskeje uralta a helyet. Illata egyszerre erőteljes és gyengéd. A lány, mivel tisztában van erejével, egy pillanat erejéig késztetést érez, hogy verbálisan is beárnyékolja az idősebb lányt, aki feltűnően kihangsúlyozta esetlen erotikusságát. Egy pillanatra úgy tűnt, hogy a kis nimfa uralkodik a fölkében áramló energia felett, ahol két középiskolás tartózkodott véletlenszerű statiszták szerepében. A lány illata átvette az irányítást érzékei felett. Engedelmeskedett a tekintetének, megengedte, hogy tekintetével áthatoljon a ruháin, és elképzelje meztelen, érintetlen testét. Mindketten élvezték ezt a játékot, miközben a vonat a sínek lejtésétől függően hol balra, hol jobbra dőlve száguldott tovább. Hosszú ideje csak egymásra figyeltek. Számukra a fölke üres volt, ők ketten ültek egymással szemben. A lány a feromonjaival és szégyenlősségével, ő pedig kiszakadva életének automatizmusából, egy olyan láthatatlan vonalat húztak meg, amelyet képtelenség lett volt átlépni, még akkor sem, ha a vonat a világ végéig haladt volna.

Egyszerre több jelentéktelen utas is csatlakozott hozzájuk, így a kis nimfa melléje telepedett. Egyszer, amikor a vonat vészesen megdőlt a zavaros folyó irányába, egészen közel kerültek egymáshoz, s a lány tenyerével véletlenül megérintette a térdét. Nem szóltak semmit.

Hallgattak és órákon keresztül szagolgatták egymást. A lány hajának illata annyira vonzó volt a számára, hogy végre megértette a fekete lyukak erejét, amelyek képesek meghajlítani a napfényt, elnyelni egy bolygót vagy egy, a mi Napunkhoz hasonló csillagot is. Hajának illata a boldogságra, a szűziességre és a gyermekkorra emlékeztette. Megtehetette volna, hogy a lány felé forduljon és beszippantsa ezt a mennyei parfümöt. Lehet, hogy a lány ezt tudta. Ezért csak hallgattak, és élvezték ezt a helyzetet, mivel tudták, hogy a fürkében senki sem sejt semmit.

A kis nimfa kiment a többi utassal együtt, így egyedül maradt a fürkében. Egyszer le kellett szállnia. Egyszer a játéknak vége lett. Egyszer a vonatnak is meg kellett érkeznie a városába. Egyszer el kellett mennie a vasútállomás mögötti dombokon levő, nedvességtől és növényzettől roskadozó épületben található lakásába. Innen nézte, ahogy a vonatok begurulnak az állomásra, s a mozdonyok szinte örömujjongásba kezdenek útjuk végén.

Kipakolta dolgait, mintha mi sem történt volna, mert hát ki állíthatná ennek az ellenkezőjét. Fogkefét oda tette, ahol annak lennie kell. Minden dolognak megvolt a saját szigorúan meghatározott helye. A törülközőtartó felett egy matricán az általa néha használatos Facebook felhasználói neve állt: Zeldor Grit. A Zed Geldort pedig a tartalék volt. A Facebookon többnyire szégyenlős voyeur volt. Tetszett neki a közösségi oldal, ahol bárki és bármi lehetett. Úgy döntött, hogy egy kitalált személy lesz, mivel képtelen volt valós személyként tekinteni magára.

Lakásában tökéletes rend uralkodott, amennyire emberi halandósága azt megengedte. Két lakótársa volt: a sötétség és a csend. Hetvenes évekbeli bútorok. Fa karfás szövetfotelek. Régi, búrás asztali lámpa. A nappaliban levő ezüst díszekkel körbezárt tükör. A lakás ő maga volt, konzerválva magát az időben.

A következő, amire emlékszik, a vasúti talpfák illata és az elhagyott sínek mentén heverő kövek csikorgása, amelyeken lépked. Körülötte mindenütt tücsök hallatszódni, az éjszaka és a titkos élvezetek fáradhatatlan hírnökei, valahol a föld alatt rejtőzködve. A paréj a derekáig ér.

Egyszerre megállt, és pár percre megdermedt. A sötétbe és a nedves fűbe vesző síneket nézi.

A távolban, néhány kialudt betűjével, egy hotel neon reklámtáblája pislog. Először a cipőjét veszi le, s egymás mellé helyezi őket. Majd

a nadrágját, amelynek szarait egymásra illeszti. Összehajtja, majd a cipőjére teszi, amelybe előtte belegyúrta a zokniját. Meztelenül nézi ruháit és cipőjét, mintha csak folyó partján lenne, és bármely pillanatban a hideg vízbe ugorva, teljes erejéből úszni kezdene. A kavicson lépkedve a gázosba lép. Véletlenszerűen tép a zöld növényekből, és egészen addig gyömöszöli őket tenyerében, míg a lágy növények keserű leve ki nem préselődik. Arcát növényi harci színekkel festi be. Időnként egy pillanatra megvilágítja egy-egy autó fényszórójának eltévedt fénye.

Majd a mellkasát csapkodó gazon keresztül fut, s lábára tekerednek a száraz. Az elhagyatott sínpárok mentén fut. Zölden, reszketve, véresen. Egészen addig, amíg vannak sínek. Egészen addig, amíg vannak növények, egészen addig, amíg vannak éjjelek.

Kristian Novak

Cigány, de a legszebb

A zsákmány
(Regényrészlet)

A menekülésem egy olyan hullám, amely megállás nélkül járja be az egész világot.

Akkor kapott el először, amikor még gyerek voltam, al-Anfal idejében. Úgy sodort el Moszulig, mint a vízpartra, folytatva útját tovább a Föld körül, aztán később, miután megkerülte, újra magával ragadott. Az a huszonöt év, amit Moszulban töltött, csupán egy lélegzetvételnyi szünet volt.

Hallottam an-Anfalról, fordítottam pár szöveget a Közel-Kelet fegyverpiacáról. Ez egy a meleg, emberi történetek közül, ami ott történt. Az iraki-iráni háború idején, a nyolcvanas években, a felfegyverzett iraki kurdok Irán oldalán álltak. Szaddám ezt mélysárlással torolta meg. Azt mesélik, a halottak mennyisége hat számjegyű volt.

De az összes menekülés ugyanaz, ugyanaz a kő, ugyanaz a zuhanás a dzsehemenben.

Azad a pályaudvaron alszik, nézem őt, ő meg nem is tudja, miért döntöttem úgy, hogy vele tartok. A hely, ahol meg szokott pihenni, átváltozott egy olyan helyé, ahová az ember nem egyedül érkezik meg. És azt ki kell érdemelni, ahhoz embernek kell maradni, különben sohasem érkezhetsz meg oda. Érted? Már nem volt fontos, hogy épen és egészségesen érkezzem meg Calais-ba.

Íme, Azadban visszatért hozzám az öcsém, gondoltam. Itt van, kaptam még egy esélyt.

Terék Anna fordítása

Először említi az öccsét. Nem mondja a nevét, lehet, hogy hazudik. Kérdi, hogy kaphatna-e még valamit enni. Azt mondja: adják ide ma a holnapi adagomat, és holnap nem fogok ételt kérni. Először sajnálom meg őt igazán. Rendelek, hoznak nekünk kórházi ételt, mindkettőnknek, marhát szaftban és metélt tésztát. Csendben eszik, nem nyúl az én adagomhoz. Rágyújt, én meg kérem, hogy folytassa. Szeretnék hallani erről az első meneküléséről.

Voltak arra utaló jelek, hogy el kell hagynom majd Moszult, csak nem akartam őket látni. Azt gondoltam: itt találtam rá Dilarára, itt születtek a fiaim, ha én itt házakat építettem, ugyan ki tudná tőlem elvenni ezt a várost?

Úgy tettem, mintha engem nem is érintene, amikor elindult ez az egész, még pár évvel ezelőtt. Egyre több lett a jöttment, hozták magukkal a családot, hangosak voltak, visszhangzott tőlük a külváros. A moszuli meg fél tőlük, a moszuli finom, tanult ember. Többé már nem tudod, hol parancsolnak a törzsek, és hol a régi Baathisták. A Daesh könnyen foglalta el Moszult, ezt tudad? Már évekkkel előtte suttogtak róla a háttérben, terveket kovácsoltak, hogyan fogják megtámadni a rendőröket, hogy fogják kivégezni ezt vagy azt az embert, és hogy mindenért a keresztények a hibásak, a jeziditák és a kurdok. Aztán az Al-Kaida egyik vezetőjét letartóztatták, itt, úgy húszpercnyire a házamtól. Én meg közben csak arra gondoltam, hogy milyen csodálatosan alakítottam az életemet, hiszen senkit sem sértettem meg.

Elmentem egy bolt mellett, amit fél órával azelőtt repítettek a levegőbe. A tulajdonos meztelenül ült az úton és sírt. Én meg csak arra tudtam gondolni, hogy bocsáss meg, Istenem, de miért nem megy el innen, csak úgy, egyszerűen? Rám ez nem vonatkozott, mert én házakat építettem ebben a városban, ki vehetné azt el tőlem?

Még akkor is, ha ez nem a szülővárosom, ki kellett érdemelnem. Gyerekként érkeztem ide. Egy Al-Sikhana feletti faluból, talán kétórányi járásra onnan. Nehéz a háborúról beszélnem, sosem tudtam, hogyan kéne beszélnem róla. Moszulban nem hallottak al-Anfalról, de amit tudtak is, arról sem beszéltek soha. Ha emlegettem volna, ha mindenféle magammal hurcoltam volna, körbe, mint egy zászlót, akkor csak gyorsabban előidéztem volna az újabb menekülésemet.

Azt tudom, hogy Irak és Irán között kitört a háború. Irakban a kurdok többsége az irániak oldalán állt. És ez minden. És ebből az egyetlen tényből kifolyólag, aminek hozzám semmi köze sincs, mert valaki olyan kezdte el, aki nem én vagyok, és ebben a helyzetben nem én leszek az, aki befejezi majd, ebből az egyetlen tényből kifolyólag történt az, hogy a saját országomban idegen lettem, örökre.

Mindaz, amit a háborúban láttam, egyetlenegy képpé olvadt össze. A falumba, ahová valószínűleg már ezer éve nem látogatott el senki, hirtelen elkezdtek beözönlöni az emberek a hegyről. Először hárman jöttek, aztán többtucatnyian.

Keveset tudtam azokról, akik tőlünk távolabb éltek. A nagyapám azt mondta, hogy ezek furcsa szerzetek. Csak kiabálva tudnak beszélni, mert annyira távol laknak egymástól, szétszórva. Nem bírkát tenyésztenek, hanem kecskét. A gyerekeik úgy viselkednek, mint a felnőttek, nincs iskola a falujukban. Időnként megjelentek, hogy eladjanak vagy vásároljanak valamit, de sohasem maradtak sokáig, most meg ok nélkül jöttek, és nem úgy tűnt, hogy vissza akarnának menni.

Élőhalottak voltak, nem tudták elmondani, hogy mi lelte őket.

Már rég lemondtam a felejtésről. Ahányszor becsukom a szemem, látom magam előtt azt a kislányt, olyan magas, mint én, meg az anyját. Alkonyatkor érkeztek, gyalog. Nézem a fekete foltot a kislány ruhájának hátsó részén, és először észre sem veszem, hogy az anyja nehezen lélegzik, csikorog a mellkasa.

Állunk csendben és nézzük őket, senki meg se mozdul, mikor a nő elvágódik, mint egy darab fa, egyenesen az arcára. A kislány nem sír, nem beszél, el sem moccan a helyéről, és folyamatosan az arca előtt tart egy kendőt, eltakarja a feje bal oldalát. A kendő fehér, és vörös csillagok bújnak elő rajta. Valami fagyos csillagok. A kendő alatt a bőre lóg. Úgy szorította az arcának azt a részét, mintha így majd vissza tudna nőni magától.

Az anya még egyszer felkelt, inni kért, egyenesen a faulban levő kevés kecske egyikéből, azt hajtogatta, hogy bibure, bibure, bocsánat, bocsánat, de nem tudni, kinek, mert senkit sem látott. Körülötte álltunk, mikor kilehelte a lelkét. Féltünk ezektől az emberektől, azt hittük, hogy fertőzöttek. Elsőként a nagyapám emelte fel a hangját, felszólított bennünket, hogy segítsünk nekik. De szörnyűek voltak ezek a mérgezett félemberek. Vérzett az orruk, égési sebbel volt tele a bőrük, volt, amelyik tele volt hólyagokkal, a szemük sárga volt meg

fekete. Úgy ziháltak, mint az elveszett lelkek. Azok, akik életben maradtak, nedves rongyot kellett, hogy viseljenek az arcuk előtt, mert fáj nekik a napfény. Csak a legbátrabbak vittek nekik ételt közülük.

Nem értettem semmit, ahogy az öregek sem, de ők úgy tettek, mintha minden világos lenne. Még mielőtt a faluban bárki is magához térhetett volna, még mielőtt a férfiak összeülhettek volna, hogy megtárgyalják, mi legyen, eljöttek értünk is.

Csak jóval később hallottam arról, hogy milyen büszke neveket adtak ezeknek a rajtütéseknek. Az al-Anfal szó a Koránból való, azt jelenti: zsákmány. De az, hogy ezt tudom, az nem jelenti azt, hogy értem is. Csak azt tudom, amit láttam, idegen félembereket, egy kislányt, akinek lóg az arcáról a bőr, anyámat elvezetik, közben a nővérét szólogatja, nagyapát agyonverték a ház mögött, apám kinn volt a kecskékkal a legelőn, örülök, hogy nem láttam, mit műveltek velem.

Tízéves voltam, sovány és kicsi, nagyapa azt mondta, átlát rajtam, s hogy inkább vagyok köd, mint ember. Talán ezért nem vettek észre. Olyanokat kerestek, akik tudták cipelni a fegyvert. Tíz belégzés és tíz kilégzés alatt összekészítettem pár dolgot, a vállamra vettem az öcsémet, először elbújtam előlük a ház mögött, aztán nyugat felé indultam. Nem tudtam, hogy Moszulban fogunk kikötni. Nem volt más tervem. Menekülni, míg el nem érem az óriási falat, a mély vizet, míg le nem járom a lábamat, vagy míg egyszerűen el nem tűnök.

Tudtam, hogy messze, északon vannak a mieink, a kurdok. Van katonaságuk, és gondoskodnak az ilyenekről, mint amilyenek mi voltunk az öcsémmel. De nem tudtam, milyen messze van ez, vagy hogy belebotlunk-e abba a ferde szájú emberbe, aki agyonverte a nagyapámat. Csak annyit tudtam a hegyekről, hogy ott fent, a falvakban vannak rokonaink, de nem tudtam, hogy hányat kíméltek meg közülük. Mindnyájuk közül csak a nagybátyám maradt életben, mert, mint később elmesélte, halottnak tette magát.

Az ellenkező oldalon, dél felé – ott volt Moszul. Annak idején apám járt ott pár alkalommal és mesélt róla, hogy milyen a város, azt mesélte, hogy az egy óriási palota. Ott nem szeretik a hegyről jött embereket, büszkék a városiak. Mesélte apám, hogy mind azt hitték, hogy ő jezid, de hogy bizonyítsa be nekik az ember, hogy muzulmán, mikor a városba érkezik, nyakig porosan.

Szentül hittem abban, hogy csakis Moszulban találunk menedékre, az óriási palotában. Máshol mindenütt félemberek mászkálnak, felpuffedt arccal, lógó bőrrel.

Féltettem magamat, de még jobban az öcsémet. Nélkülem is túl tudná élni, valaki majd megsajnálja ezt a kisgyereket. De ha ő meghal, én utána halok rögtön, ezt tudtam. Ez volt akkor az én feladatom, ezt bízta rám Allah.

Az öcsém még nem tudott rendesen beszélni. És ez jó volt, mert nem tudta megkérdezni, hol vannak a szüleink, hol van az anyja. Én meg ütöttem, ha sírt, nyomtam a kenyeret a szájába.

Azt kérdi, van-e öcsém, aztán váratlanul összetörik, annyira, hogy nem kap levegőt, a székről lecsúszik a földre, nyomja a fejét a tenyerébe, sír és úgy dörzsöli az arcát, mintha le akarná tépni. Felkiált, neveket mond, szólongat valakiket. Megpróbálom felemelni, de mintha holttestet emelnék. Azt hiszem, az öccse végül meghalt, úgy folytatódik majd a történet. Sikerül felemelnem a székre, egymást öelve maradunk pár percig. Próbálom elterelni a gondolatait az öccséről, kérdem, milyen volt Moszul, mikor először látta. Megismétlem a kérdést párszor. Végül összeszedi magát és azt mondja:

– Zöld.

Elmosolyodok: hogyhogy zöld, a sivatag közepén? Azt mondja, ott nincs sivatag.

Zöld, ahogy mondom. Nem csak nekem. Úgy hívják Moszult, hogy a Nagy Zöld, Al-Khadrah. Amikor megérkeztünk a városba, mi, a két koszos parasztgyerek, nem tudtam hinni a szememnek, hogy mennyire szép, ahogy az egész növekszik és remeg, hallod, ahogy ver a szíve. Az egész város egy palota. Majdnem két teljes napig cipeltem az öcsémet, étlen-szomjan, de tudtam, hogy azon a helyen minden rendben lesz. Zöld, emlékszem. És emlékszem a jégre.

Rágyújt egy cigarettára.

– A jégre? – kérdezem.

A Nineveh International Hotel előtt, Moszul legszebb utcájában, az Al-Ghabaton megálltunk és néztük a hatalmas jégkockát. Letették a kamionról. Akkor láttam életemben először megfagyott vizet, magad is el tudod képzelni. A pincérek egy kis kocsira dobálták és vitték be a hotelbe. Csak mi ketten és az a jég. Nem tudtam, mit csinálnak vele, azt mondtam az öcsémnek, hogy ez élő üveg, de én magam sem tudtam, hogy mi ez. Csak szerettem volna, ha nekem is lenne. Óriási hideg kockám, amiből köd száll felfelé. Annyira éhes voltam, hogy ételekről álmodtam. Azt gondoltam, ha egy nap lesz ilyen kockám, majd álmodhatok végre más dolgokról is.

Megint énekel. Az a dal címe, hogy *Been Idaya*, azt mondja, hogy a kedvenc énekese, Majeda al-Mohandes énekl. Arról énekel, hogy az ember a nő kezei közül úgy tűnik el, mint egy darab jég. Azért szeretem ezt a dalt, mert értem, mondja.

Senki sem figyelt fel ránk, így hát pár hétig az öcsém és én egy földbe vájt gödörben éltünk, szó szerint. Esett az eső, és mi vizesek voltunk. Sütött a nap, és mi boldogok voltunk. A kórházban akartam dolgozni. Azt gondoltam, hogy aki ott dolgozik, az ott alhat is és hogy sosem okozna gondot meggyógyítani valakit, aki faluról érkezett. Mindnyájan az adósaim lennének.

Az öcsém azért halt meg, mert túl sokáig gondolkodtam, hogy hol találok ételt, és túl keveset törődtem a köhögésével. A köhögés ölte meg őt, nem az éhség. Túl sok földet szívott le a tüdejébe, és egyik reggel már nem lélegzett többé. Nem tudtam, hogy a halál ilyen is lehet: egy gyerek, akit nem lehet felébreszteni.

Úgy halt meg, hogy nem tudott beszélni, nem tudott egyetlen szót sem.

Otthagytam, gyalogoltam a városban egész nap, este leültem egy ház elé és vártam, hogy én is meghaljak. Jöttek értem, emlékszem, hárman jöttek, azt kérdezték, miért nézek így ki és mondták, hogy minden rendben lesz. Az árvaházba vittek. Láttam, hogy nem mindegyik arab gyűlöli a kurdokat, és hogy nincs okom arra, hogy gyűlöljek minden arabot, mert egy közülük, akinek ferde szája volt, agyonverte a nagyapámat. Elvezettem őket a gödörhöz, aztán ők elásták

az öcsémet. Hallottam, hogy az egyik sírásó azt mondja a másiknak: gyűlöli a gyerekkoporsókat. Viszed a válladon, és nehéz megtalálni az egyensúlyt.

Majd maga eldönti, hogy ezt mind csak kitalálja-e vagy igaz. Engem erről többé ne is kérdezzen.

Szomorú, de nyugodt. Azt mondom neki, hogy nem muszáj tovább beszélnie erről. És csak hogy közelebb kerüljek hozzá kicsit, azt mondom neki, örülök, hogy sikerült új testvért találnia. Ő zavarodottan válaszol, erőtlenül, tompán néz: igen, azt hittem, Azad egy esély arra, hogy kitépjem az életet gyökerestül. Azt az életet, amely oda volt elültetve, abba a gödörbe, az öcsémbe, aki még nem tudott beszélni. Az árvaházról beszél nekem, úgy tűnik, nem volt neki rossz ott, megtanult arabul. Hai Al-Dzsaziernek hívják azt a városrészt, ahol az állami gyermekotthon van, ez fontos információ lehet, ha ellenőrizni akarja.

Azt mondja, tizenhat évesen hagyta el az árvaházat. Úgy számolom, ez az öbölháború után volt, valamikor kilencvenöt környékén. Először takarítóként dolgozott egy boltban, aztán rövid ideig árufeltöltő és eladó volt, végül kőműves lett belőle.

Ez volt a vágyam, hogy házakat építsek. Hogy így jogot szerezzek arra, hogy abban a városban éljek. Ha egy idegen valami rosszat mondott a moszuliakról, az olyan volt, mintha engem sértene meg. A moszuliak fősvénységéről szóló vicceket rosszabbul tűrtem, mint azokat, amik Kakiról, a buta és műveletlen kurdról szóltak. Inkább voltam moszuli, mint bármi más. Csodás város volt, én mondom neked.

Hetven százalékuk tanult ember, tudod, mit jelent ez? Mindenki valaminek a szakértője volt, a keresztények a legjobb aranyművesek, az örmények a legjobb villanyszerelők. Alig voltak olyanok, akik nyomorogtak. Büszke emberek, iskolázottak, szorgalmasak, tartásuk van. Ezért is tűrik őket rosszul a betelepülők. Régebben még másképp volt, nem morogtak mind egymásra. Szabadnapokon kirándulni ment mindenki a környékre, viszed az ételt, a teát, leterdelsz, leteríted a takarót és nézelődsz, van-e ismerős. Senki sem kérdi, milyen nemzetiségű vagy. Szaddámot gyűlöltem, tudod, hogy értem. De béke volt. Senki sem nézte, ki a kurd, ki az arab, ki a keresztény. Nem volt olyan, hogy te síita vagy, én szunnita. Vannak ott

keresztény kolostorok Moszul körül, Szent Benham, Szent Meti, oda régebben a muzulmánok is jártak, fogadalmat tettek, hogy jönnek és gyertyát gyújtanak, ha teljesül a kívánságuk.

Dolgoztam arabokkal, ők voltak a legtöbben, de voltak kurdok és jordániaiak meg mások is. Többé-kevésbé jól kijöttünk mind egymással, vigyáztunk egymásra, én mondom neked, ott lehetett élni, egészen addig, míg el nem kezdtek jönni az aafárok. Azért hívják így őket, mert Tel Afar környékéről valók, nyugatról, a nagy részük türkmén. Törzsek jöttek, hordák, összetartottak, átnéztek rajtunk, felfegyverzetek voltak, nem érdekelte őket se az iskola, se a munka, csak hogy a lányaik jól menjenek férjhez. A moszuliak magasról néztek le rájuk, hát hogy máshogy. Dolgoztam közülük is párral. Buták és komolyak, nem értik a viccet. Különösen utálják a kurdokat, mert ott is velük volt bajuk, ahonnan ők jöttek. És itt a viszály. Tudod, hogy örültek, mikor megérkezett Daesh? Megjött az aafárok szövetségese, hol vannak most a büszke moszuliak?

Dühös. Azt ismételteti, hogy az az ő városa, hogy ott temette el az öccsét. Kérem, vissza akar-e menni oda, ha majd lehet. Nem a feleségéért és a gyerekekért, hanem hogy ott éljen. Elgondolkodik, azt mondja: lehet, hogy az már soha nem is lesz lehetséges. És hogy már majdnem mindent elfelejtett, elveszített útközben. Mondom neki: nem így van, nézd csak, mennyi mindent elmeséltél nekem.

De már nem látok képeket, mondtam neked. A szavakból kiesett minden. Csak ismételtetem a mondatokat, mint mikor Azadnak ismételtettem, amikor Cizrében vártunk, a pályaudvaron.

Kérdezem, elmondott-e neki mindent.

Nem. Meséltem neki az életről, de sosem mondtam el neki, hogy kit ismertem fel benne.

A fordító a munka ideje alatt Babits Mihály műfordítói ösztöndíjban részesült.

Jugoszlávia, édes hazám

(Regényrészlet)

Az a kiskamasz, aki a Zágráb és Brčko közötti sík pusztaság közepén álló benzinkúton lemosta az úttól kimerült tragacsom szélvédőjét, annyira hasonlított Makira, hogy meggyőzhetett volna, az ő fia, akit ki tudja, hol felejtett, miközben a szivárványos giccset árusító boltjával vándorolt. A háta mögött legalább négy további, vizesedénnyel és rongyokkal fölfegyverezett kölyök leste, mikor formálhatna jogot némi apróra, amit viszont én a közeli *Juharfás étteremben*¹ szándékoztam elkölteni, egy dupla kávéra és egy üdítőre. Arra gondoltam, hogy a fater az én helyemben nagy örömmel összecsapott volna velük, és ebből az összecsapásból minden további nélkül győztesen került volna ki, én viszont sajnós nem örököltem tőle ezt az igen hasznos tehetséget. Ezért aztán ezek a rongyos és piszkos kis útonállók egyre jobban idegesítettek, és lassan rájöttem, hogy ma a legjobb esetben is csak egy rövid kávét és egy pohár vizet iszom majd. Enyhén fölbaszódva nyitottam ki az ajtót, és hirtelen mind az öt ablakmosó odanyomult, és mind az öt felém nyújtotta a kezét. Áttolakodtam közöttük és megpróbáltam ignorálni őket, de valahogy mindig újra elém kerültek. A megmosott szélvédőre mutogattak, és egyre közelebb nyomták maszatos tenyerüket az arcomhoz.

- *Nincs apróm!*

Megmutattam nekik üres zsebeimet, de kár volt azt képzelnem, ez majd bármitől eltántorítja őket.

- *Jöhet a papír is!*

- *Csak euróm van.*

¹ A más betűtípussal szedett szavak-mondatok a szlovén szövegben bosnyákul/horvátul/szerbül olvashatók. (A fordító megjegyzése.)

– *Jöhet.*

Vereségemet elismerve kivettem a pénztárcámból egy kéteuros érmét, és Maki fiának a kezébe nyomtam. De a csatát ezzel még távolról se nyertem meg, hiszen a maradék négy kölyök rá se nézett az érmére, amit ő a markába szorított.

– *Aló mars, kölykök, nehogy odamenjek...*

Az étterem előtt egy koravén pincér állt, szocialista egyenruhában. Két cigány kölyök a pincér szigorú hangja hallatán azonnal hátrébb lépett, de a legkisebbet sikerült elkapnia a grabancánál fogva, és szó szerint visszadobta a parkoló felé.

– *Tűnés a tolvaj anyád picsájába!*

– *Húzz a faszomba, öreg!*

– *Vigyázz, kölyök, mert oda találok menni!*

– *Kapd be, te idióta!*

Nyilvánvalóan egy régóta tartó háború kellős közepébe csöppentem, amelyben az egyenruhás pincérsereg a cigány gerillák ellen harcolt, minden eszközt bevetve, a sáros út fölötti uralomért, amely az improvizált parkolót kötötte össze a lerobbant étteremmel. Szerencsére ebben a pillanatban odakanyarodott egy bolgár rendszámú kettős golf, a kölykök gyorsan megfedkeztek a dühös pincérről, és a vödreikkel futva megcélozták az épp kiszálló sofőrt. A pincér pedig visszatért a bejárat melletti őrhelyére, és folytatta a cigiszünetét.

– *Tessék.*

Annyira elábrándozott a kordedvezményes nyugdíjról, amelyet majd a benzinkút déli részét megszálló kis fekete bőrű hadsereg elleni harcban szerzett érdemeivel szolgál meg, még csak rám néznie se sikerült, nemhogy elmosolyodott volna. Leültem az egyik asztalhoz, a sokéves kávéfoltokkal tarkított fehér abrosz alatt egy másik, egy árnyalatnyival tisztább piros terítő volt. A billegő asztalon egy műanyag reklám hamutartó állt, mellette egy váza, benne a Jugoszlávia őskorából származó műanyag virágokkal. Hogy egy ilyen helyen sikerüljön kiharcolni egy savanyú kávét és a megtiszteltetést, hogy elsőként érinthetem a vékony műanyag kanalat és megkeverhetem vele a kávémat, arra még várnom kellett egy darabig. Az érdemes pincér ugyanis még elszívott egy-két szálát, váltott néhány szót a rozsdamentes acél pult mögött álló harcostársával, majd az asztalomhoz vezető rövid úton további percekre tűnt el, csodálatos módon.

Minden arra utalt, hogy egy egészen eredeti vendéglátós hagyományra akadtam, amelyet nálam rátermettebbeknek se sikerült ki-

irtania, ezért eszembe se jutott megkísérelni a lehetetlent. A kényszer munkán levő halálra ítétekként viselkedő helyi, emberszabású lényekkel való kommunikáció iránti vágyam egyébként is lelohadt már az első kísérlet alkalmával, amikor is a látszólag teljesen ártatlan kérdésekre, hogy tudniillik „*Mennyi van még Brčkoig?*”, azt a választ kaptam, hogy *A faszom tudja...*

A bajszos egyenruhásról, akinek nemrég kifizettem az üzemanyagot, messziről lerítt, hogy délelőtt csak saját magát, délután az egész világot utálja. Miközben ilyen spontán módon reagált Brčko említésére, amely történelmileg érthető bánatára – legalábbis én ezzel magyaráztam a reakcióját – nem került horvát kézre, valami tévedés folytán egy mosolyféle jelent meg az arcán. Valószínűleg azért, hogy fölébressze bennem azt a hamis érzést, hogy ő csak viccel és nem szándékozik terrorizálni a Boszniai Szerb Köztársaságba tartó utasokat. De hogy kiderüljön számomra, meddig utazhatnak a tisztességes emberek, odavetette:

– *Bródig olyan hatvan kilométer van még.*

Szóval mindenből elegendem volt, még mielőtt egyáltalán elkezdődött volna bármi is. Megvettem azokat, akik üres fejükkel történeteket agyaltak ki ismeretlenekről, és, ami még rosszabb, ezekben olyan szentül hittek, mintha a falusi plébánostól vagy a CNN-ből hallották volna. A bajszos szemében ugyanis attól a ténytól, hogy Brčkóba tartottam, vérszomjas csetniknek számítottam, akinek legalább három, a dubrovnikai Stradunra kilőtt gránát nyomja a lelkét.

Húsz perccel később a szomszédos étteremben ittam az élvezhetetlen kávét és azon törtem a fejem, miért érintett meg oly mélyen az ítélete. Egyetlen pillanat alatt annyira megutáltam, hogy fejben már a képzeletbeli életrajzát is összeállítottam, és nagy élvezettel úgy mutattam be, mint a szerb házakból kirámolt tűzhelyekkel és mosógépekkel kereskedő feketézőt. A vörös fejű Bajszos a dühtől elszabadult képzeletemben a benzinkúton ledolgozott műszakja után még Gorenje márkájú mosógépeket fuvarozott ide-oda a faluban, és a szomszédjainak kínálgatta őket megvételre, azt állítva, hogy a svéd vejétől származnak, aki a hétvégi házába vadiúj Electrolux masinákat vett, és ezekre már nincs szüksége.

És amikor a Bajszos, hóna alatt három mosógéppel szertefoszlott az imaginárius szlavóniai ködben, ismét úgy tűnt, hogy a Zágráb és Belgrád közti tetves semmi közepén nehezen találtam volna normálisabb kutast. Egy idevalósinak valószínűleg teljesen normális dolog,

hogy istentől-értelemről megfosztott világának földrajza nem foglalja magába a Száván túli nyomorúságot. Ahogy az is, hogy neki a szerb vendégmunkások, akiknek a brčkói rokonai nyilván az elűzött muszlimok vagy horvátok házában élnek, nem túl szimpatikusak. Ezért az is normális, hogy ezeknek az embereknek, a két szép szemükért, ne játssza a profit, hanem a sorok közt a jó anyjukba küldje őket.

Nekem ez a normalitás idegen volt, de ez nem adott magyarázatot a reakciómról. Nem számítottam különösebben érzékeny figurának, és a különböző bajszos figurák sokkal zaftosabb és közvetlenebb szavai se rendítettek meg. Éreztem, hogy mindez valahogy összefügg apám föltámadásával, és azon tűnődtem, hogy a Bajszos, a helyben normálisnak számító viselkedésével csak lerántotta a leplet a bűntudatomról. Avagy amikor eldöntöttem, hogy ráguglizok a megboldogult apám nevére, nem szenvedett-e csorbát végérvényesen az ártatlanságom, amelyben addig hittem? Ezért volt az, hogy képtelen voltam a Bajszos szemébe nézni és elküldeni az anyjába? Máris a bűnöző szerepébe kényszerültem, aki nem áll meg a becsületes ember szeme előtt.

A nyugat-szlavóniai Višnjići falu nyomta most a lelkem, amelyről azt se tudtam, hol van pontosan. Még kevésbé tudtam azt, mi történt ott a távoli 1991. november 13-i éjszakán, amikor Dušával mi még Ljubljanában éltünk. Ennek ellenére bűnösnek éreztem magam, és bűntudatom egyre csak nőtt.

– *Még valamit?*

– *Hogyan? Ööö... Semmit, köszönöm.*

– *Akkor tizenkét kuna lesz.*

Úgy tűnt, lejárt az időm a *Juharfás étteremben*.

*

Először jártam ebben az országban, ahova a dolgok legújabb állása szerint a szülővárosom is tartozott, és a horvát állampolgárokkal is először érintkeztem, ha nem számítom azt a néhány futó találkozást a ljubljanoi utcákon és a szép világoskék egyenruhát viselő vámost. Utóbbinak egy egész örökkévalóságra volt szüksége ahhoz, hogy a horizont egy távoli pontjáról rám fókuszáljon, akkor azonban egy alig észrevehető biccentéssel diplomatikusan engedélyezte, hogy elhúzzak a faszba, illetve hogy belépjek a Horvát Köztársaság területére.

Nadja jutott eszembe, akinek nem sikerült elmondanom, hogy eljöttem. Amikor elindultam, még édesdeden aludt, és nem éreztem

magamban elegendő erőt ahhoz, hogy fölébresszem és belekényszerítsem egy négy(álmos)szemközi beszélgetésbe. Ugyanis sehogy se sikerült összeraknom egy mesét, amely elég hihetően fedné igazi szándékaimat és útitervemet, amely egyébként is elég foghíjas volt, és teljesen kiszámíthatatlan, különösen ami az időtartamát illeti. De amikor a telefonom már harmadszor csörrent meg fél órán belül, tudtam, hogy föl kell vennem.

- Halló.

- Hol vagy?

- Ööö, Nadja... Valami történt.

- Mi?

- Apám nagynénje... Milosava... Meghalt.

- Tényleg? Hol vagy most?

- Úton. Megyek a temetésre.

- Hová?

- Boszniába.

- Boszniába?

- Igen. Már itt vagyok a horvátoknál.

- És miért nem szóltál? Miért indultál el csak úgy... abba a Boszniába? Minden rendben van?

- Minden oké. Csak... nem tudom, mikor jövök vissza.

- Ez most komoly?

- Igen. Hosszú ez a sztori.

- Nem értelek.

- Bocsi.

- Aha. Hát jó. Majd hívj.

Nadja letette, engem pedig előntött a vágy, hogy visszahívjam, és folytassuk a beszélgetést. Képtelen voltam letenni a mobilom, de fogalmam se volt, mit mondhatnék neki. Nadja tényleg nem érdekelte meg, hogy a Juharfás étterem parkolójából kitalált történetekkel traktáljam a megboldogult Milosava néniről, az egyetlen rokonomról apám oldaláról, aki kilencvenkét éves korában halt meg, hirtelen, egy jegenyefa metszése közben, Kelet-Bosznia egyetlen nyugdíjasotthonának kertjében. Megvolt hozzá a néni élettörténete is, és a naiv Nadjának simán előadhattam volna egy mesét a néni töltött paprikáiról, amelyeket minden télen vákuumos edénybe rakva saját kezűleg vitt ki a buszállomásra és bízott rá a Ljubljana tartó busz sofőrjére, anyámnak egy levelet, nekem egy konvertibilis bosnyák húszmárkást mellékelve. Mesélhettem volna neki a néni fér-

jéről, Slavkóról is, akivel gyomorrák végzett, és a néni élete végéig abban a hiszemben élt, hogy ennek az ő egészségtelen főzje volt az oka, ezért nyolcvanöt évesen áttért a bioélelmiszerekre, ami miatt a szomszédjai demensnek nyilvánították, bedugták egy otthonba, és rátették a kezüket a házára.

Élénk képzeletem volt, és ezt szerettem kihasználni csajozás közben, de ezúttal csődöt mondtam. Nadja hangjától lefagytam és megakadtam az első kitalált mondat közepén. Úgy éreztem, jólesne vele egy őszinte beszélgetés, ebben az egész, nagyon is valós történetben szükségem lett volna egy szövetségesre. Hiányzott az odafigyelése, amellyel egyébként több tanára kegyébe beférkőzött már. Hiányzott a racionalitása, amellyel az összes összefüggéstelenül kimondott szavamat fogadta, hiányoztak az okos következtetései, amelyeket én magam nem voltam képes levonni. Nadja kétségtelenül okosabb volt nálam. Fiatalabb és naivabb, de okosabb. Egy pillanatra az is eszembe jutott, hogy megfordulok és visszaautózkok hozzá. Viszont túl makacs voltam, igaz, a saját káromra, és semmiképpen nem olyan, aki félútról visszafordult volna.

*

Azokban az internetes cikkekben, amelyeket a neten sikerült elolvasnom, a Višnjići faluban történtek igencsak szűkszavúan szerepeltek. Valószínűleg részletesebben tárgyalták az esetet a kilencvenes évek horvát lapjai és nyilván sokan tudtak az egészről a mai napig, de nekem fogalmam se volt, kit kérdezhetnék bármiről is. Annyit sikerült kiderítenem, hogy 1991. november 13-án a Jugoszláv Néphadsereg 3. hadteste Borojević tábornok irányításával kirabolta és fölgyújtotta a Vukovár melletti Višnjići falut. Eközben meggyilkoltak harmincnégy fegyvertelen helyi lakost, gyerekek, nők és öregek is voltak közöttük. A holttesteket tömegsírhoz temették, azt később a néhány kilométerrel távolabbi erdőben fedezték föl. Azt is megtudtam, hogy a háborús bűnököt tárgyaló nemzetközi bíróság évekkorábban körözést adott ki Nedeljko Borojević ellen, aki azóta is szabadlábon van. A bíróság parancsnoki felelősséggel vádolta a višnjići háborús bűntény kapcsán. Böngészés közben több olyan találgatásra is rábukkantam, hogy a szökésben levő Borojević tábornok a Boszniai Szerb Köztársaság területén bujkál, és hogy több hágai vádlotthoz hasonlóan a szerb titkosszolgálat védelme alatt áll. A cikk alatti kommentekben valaki váltig állította, hogy Borojević már több éve egy Užice környé-

ki védett házban él, több anonim kommentelő pedig azt az elméletet hangoztatta, hogy a biztonságáért a szerb politikai vezetés parancsára és a nemzetközi közösség tudtával a szerb hadsereg felel.

Nedeljko Borojević tábornokot utoljára a belgrádi Bristol Szállóban láttam 1991 nyarán, amikor még ezredes volt, azt az embert pedig, aki pólai gyerekkoromban olyan jól játszotta az apám szerepét, legalábbis most úgy tűnt, valójában soha nem ismertem meg igazán. Szerettem őt, ez kétségtelen, mint ahogy valószínűleg minden gyerek szereti az apját, és amikor anyám elmondta, hogy meghalt, biztos voltam benne, hogy bánatomban utánahalok én is. Néha az is eszembe jutott, hogy soha nem tudtam túltenni magam apám halálán, és időnként hinni akartam abban, hogy nem is fogom.

Az elmúlt évek alatt kifakultak és összekeveredtek gyerekkori emlékeim. A legfurcsább az volt, hogy nem emlékeztem apám arcára. Csak fényképek segítségével tudtam fölidézni az arcvonásait, különböző fekete-fehér képmásokra emlékeztem csak, amelyek valamelyik szülinapi bulin készültek, vagy arra a fiatakorira, szinte gyerekkorira, amely a jogosítványában volt, amelyen alig hasonlított későbbi önmagára, és amelyen vicces, pelyhes bajsza volt. De már nem láttam magam előtt szinte összenövő, dús, csodálkozva fölfont szemöldökét. Nem láttam a szemüveg nélküli tévzés közben résnyire szűkülő, sötét szemét. És nem láttam az evés közben is beszélő, apró ételmorzsákat köpködő telt száját, ahogy anyámnak ebéd közben a napi munkahelyi eseményeket előadta. Mint ahogy azt se láttam, ahogy türelmetlenül az állát csipkedi minden egyes alkalommal, amikor az Arénában ülve arra várt, hogy elkezdődjön valamelyik partizánfilm.

Emlékeimben csak távolról láttam, mint valami messi, emberforma figurát, amely szoborhoz hasonlóan áll valahol a látóhatáron. Láttam a szép tisztí egyenruháját, ahogy otthon a tükör előtt készül a hadsereg napi ünnepségre. Láttam a fürdőgatyás alakját, ahogy a túl kicsi törülközőn fekvve azt mondja, jöjjetek ki már a vízből, mert szerdes a szám. Láttam a Triesztben vett fehér, ünnepi ingében, ahogy sütitni visz a Madžar cukrászdába, és azt mondja, ezúttal tényleg be kell érnem egyetlen szelettel, mert nincs kedve anyám örökös megjegzéseit hallgatni arról, hogy mennyire elkényeztet.

Tudtam, hogy az úton, amelyen voltam, néhány óra alatt eljuthatnék Vukovárig, majd Višnjići faluig is, de nem voltam benne biztos, akarom-e én ezt. Višnjićiről, függetlenül attól, hogy soha nem jártam Szlavóniában, olyan világos képet alkottam magamban, hogy úgy

tűnt, voltam már ott. Láttam a házakat a szélesen elterülő, fátlan síkságon, amelyek kéményéből füst fodrozódott, az otthonok tűzhelyének melegét bizonyítva. A világító ablakok törték csak meg az egyöntetű sötétséget, mögöttük a helyiek gyanútlanul töltötték békés novemberi estéjüket. Egy kutya fölugatott, őt követte sorra minden falusi eb, majd ismét csönd lett. A távolban valaki lassan hazafelé tartott a mezők között húzódó sáros töltésen. Másvalaki kilépett a házból, és ahogy kinyitotta az ajtót, a házból a kinti csöndbe hasítottak a játékos gyerekhangok, de gyorsan elhaltak és átengedték a csöndet a szélsusogásnak és a közeli erdők távoli hangjainak. November este volt, amilyen ezerszámra volt már Višnjići falu meg nem írt történelmében, csak épp a látóhatáron, Borojević tábornok vezetésével, lassan közeledett a Jugoszláv Néphadsereg 3. hadteste.

– Egy zöldkártyát kérek még.

Enes szerencsére figyelmeztetett, hogy ettől áll föl a bosnyák vámosoknak, így nem ért váratlanul a kérés. Muharem Hadžić vámtisztviselő ezek után, kielégülve, több percig vizsgálgatta az útlevelemet anélkül, hogy egyszer is lapozott volna.

– *Hova mész, Vladan?*

– *Brčkóba.*

– *Brčkóba.*

Még mindig elgondolkodva bámulta a fényképemet, mintha a születési évem és a lakcímem hipnotizálása a kajmak- és sonkacsem-pészek elleni vadászat új, hi-tech formája lenne.

– *Háááát jó.*

Muharem visszaadta az útlevelém és pár másodperc múlva életemben először Bosznia-Hercegovina földjére léptem.

4.

Azon a napon, amikor életemben először hallottam az átvezénylés szót, először láttam anyut kikapcsolni. Nem tudom pontosan, mit mondott neki apu, mert amikor hazaértünk a piacról, nem engedte, hogy fölmenjek vele a lakásba, hanem játszani küldött az udvarra, és azt parancsolta, maradjak is ott, amíg ebédelni nem hívnak. Ez volt az első és egyben utolsó parancs, amit életemben Nedeljko Borojević ezredestől kaptam, de ezt a parancsot úgy adta ki, hogy nem lehetett kétségem annak katonai természetéről. Ezért ellenvetés nélkül teljesítettem.

Céltalanul lődörögtem hát a környéken, miközben apu közölte anyuval a szörnű hírt, hogy még aznap este Belgrádba költözünk. Amikor fölmentem a lakásba, az a felejthetetlen csönd fogadott, amely miatt a mai napig az üres lakásba belépve először bekapcsolom a tévét vagy a rádiót, hogy még véletlenül se halljam meg a hűtő zúgását, és ne jusson eszembe a látvány, ahogy anyu a nagy előszobaszekrényből hangtalanul szedi elő a ruháit és a hálósobai ágyra halmozza őket. Az asztalon csak egy tányér darált húsos tészta állt, parmezánnal megszórva, és ebből érthető módon következett, hogy azt kérdés nélkül meg kell ennem. Apu amúgy mellékesen elmondta, hogy a munkája miatt egy időre Belgrádba megyünk, és hogy anyu mindent összecsomagol majd. Amikor legközelebb elment mellettem, még hozzátette, hogy ebéd után ismét kimehetek az udvarra, vagy nézhetem a tévét, de most ne legyek útban a lakásban, mert indulás előtt mindent össze kell pakolni.

Este megcsördült a telefon, és apu egy tévébemondó hangján közölte, hogy a katonai teherautó tíz perc múlva a bolt előtt lesz, kezdetjük levinni a cuccokat. Anyu ekkor elsírta magát és apu megpróbálta átölelni és a mellére vonni a fejét, mint amikor hírt kaptunk arról, hogy anyu unokaöccse, Gregor, meghalt közlekedési balesetben. De anyu ellökte apu karját, megragadta az előszobában álló legnagyobb bőröndöt és elkezdte egyedül vonszolni a bejárati ajtó felé. Apu megpróbálta kivenni a kezéből, azt ismételve, hogy túl nehéz lesz neki, és hogy ne legyen keményfejű, de anyu egyetlen lendülettel levitte a bőröndöt a lépcsőn a tömbház elé, majd onnan a bolt előtti parkolóig, ahol végre, szemmel láthatóan kínlódva, letette, úgy, hogy hangos csattanással ért földet. Majd ráült és tovább sírt, miközben apu, enyhén zavarodottan, egyedül hordta le a többi cuccot a lakásból, nekem pedig azt mondta, maradjak anyu mellett, ha esetleg szüksége lenne valamire.

A bolt előtt hirtelen fölbukkant Enisa szomszédasszonyunk, aki napszaktól függetlenül mindig tudta, mi történik a házuk előtt, és aki most szó szerint leszaladt elbúcsúzni tőlünk, a férje papucsában és csak egy fürdőköpenyt kanyarítva magára. Apu azt mondta neki, hogy hamarosan visszajövünk, Enisa csak bólintott és azt mondta: *A szerencse kísérijen benneteket, legyetek erősek és egészségesek, akárhova is kerültök.* Majd kétfelől arcon, majd homlokon csókolt és azt mondta, legyek jó fiú, és hallgassak anyura meg apura, hogy ebben az egész helyzetben ne legyen még velem is gondjuk. Én tulajdonképpen nem

nagyon értettem, miféle helyzetről is van szó, de ő magyarázat helyett magához szorított és azt mondta: *Édes kisfiam, vigyázz magaddal!*, és ő is elkezdett sírni, még anyunál is jobban.

Végül tényleg megjött a teherautó, Sheljquim, a sofőr, katona módjára mindenkinek szalutált, majd elkezdte a bőröndjeinket és dobozainkat berakni a csomagtérbe. Anyu végre fölállt a bőröndjéről, átölelte Enisát és sírva, egymáshoz simulva nézték, ahogy Sheljquim és apu összeszokott mozdulatokkal adogatják egymásnak a csomagjainkat. Amikor apu az utolsó hátizsákot is Sheljquim kezébe nyomta, aki aztán elkezdte a helyére igazítani a teherautó ponyváját, nekem is összeszorult a torkom, éreztem, ahogy kerülget a sírás. Az a baljóslatú ötletem támadt ugyanis, hogy még mielőtt igazán elkezdődött volna, véget ért a nyár, és hogy apu soha többé nem visz ebéd után a *Zlatne Stijene* strandra, ahonnan különböző magasságú sziklákról lehetett vízbe ugrálni.

Amikor a Vitezić utcából kikanyarodtunk az Ifjúság utcába, Sheljquim azt mondta, nem kell virrasztanunk, inkább aludjunk, mert a Speedy Gonzalesnak² becézett teherautója előtt hosszú és fárasztó út áll. Vidám fiú volt, sokat beszélt és még többet nevetett, mi pedig elcsöndesedtünk és néztük, ahogy utoljára elmegyünk a mozi, az Aranykapu és az Aréna mellett. A szülővárosom nemsokára csak távoli, a sötét látóhatáron elszórt fénypontokká változott, amelyekről anyu oly szívesen mesélt, és aki most szándékosan elfordította a fejét, hogy ne is lássa a távolodó fényeket.

Amikor sok évvel ezelőtt az Arenának nevezett, Ljubljánát Pólával összekötő zöld vonat nem sokkal este tíz előtt a végállomásához közeledett, a sötétben ezernyi fénypont világított, és anyu, aki akkor a ljubljánai pedagógiai akadémia fiatal hallgatója volt, orrát a vonat ablakához nyomva izgatottam leste a lassan különböző formákat öltő fényeket. Tudta, hogy ott, az a sok fénypont között van valahol a pólai vasútállomás, annak is a 2. peronja, ahol Borojević hadnagy vár rá egyenruhában, egy szál vörös rózsával, amelyet idegesen rakosgat egyik kezéből a másikba, és ezért mindkét tenyere tele van a tüskék okozta apró sebekkel. Anyám tudta, hogy jobb lenne, ha a hadnagy nem venne neki minden alkalommal rózsát, hiszen a szerelmük már egyébként is sokba kerül neki, mert Muzirović századosnak vennie kellett egy liter törkölypálinkát is, hogy elbliccelhesse az ügyeletet és

vele maradhasson reggel négyig, amikor az Arena visszaindult Ljubljanába. A gavallér Borojević hadnagy pedig úgy érezte, úgy illendő, hogy a Jugoszláv Néphadsereg tisztje rózsával várja a szlovén barát-nőjét, elvigye a Madžar cukrászdába sütetre és limonádéra, kézen fogva sétáljon vele végig a Május 1. úton, a Fórum felé, és hogy hajnali fél négykor a 2. peronon, két puszival búcsúzzon, jó utat kívánva.

Ki tudja, mennyi törkölypálinkát ivott meg Muzirović százados és hányszor nézte izgatottan a szlovén Duša Podlogar a zöld vonat ablakán át a lassan formát öltő fényeket, és hány túske fúródott az idegesen várakozó hadnagy tenyerébe, mielőtt végre összegyűjtötte bátorságát és a parkban, egy padon szájon nem csókolta szlovén barát-nőjét? Vagy talán reszkető kézzel a melltartóját is kikapcsolta, és ágaskodó mellbimbóját is megérintette? Ki tudja, vajon a hadnagy rózsa helyett alkalmanként nem egy katonai gyapjútakaróval a hóna alatt várt-e rá a 2. peronon és a cukrászda helyett inkább egy sötét és kihalt helyre vezette? És vajon ekkor Duša elvtársnő nem azért kés-te-e le a ljubljanoi vonatot, mert képtelen volt elszakadni a hadnagy erős és sóvár ölelésétől?

Erről persze anyu nem beszélt, de arról igen, hogy hamarosan ő is a Kraš által gyártott Bajadera nevű desszerttel kedveskedett a kolléganőjének, Ajdának, hogy az ne mondja el Tomažnak, a főnöküknek, hogy ő rendszeresen a város főutcáján levő Borovo cipőbolt apró raktárában alszik, mert munka után szinte mindennap siet a vonatra, és reggel egyenesen az állomásról jön dolgozni. Anyu azt is mesélte, hogy Ajda gyakran viccelődött azzal, mindez már elég régóta tart ahhoz, hogy az a tiszt végre rózsa helyett gyűrűvel is várhatná az állomáson, de anyu mindig csak azt mondta, szimplán csak jól érzik magukat együtt, és nincs okuk a sietségre. Ráadásul, tette hozzá, a lányok általában félnek attól, hogy egy olyan fiúhoz menjenek feleségül, aki ennyire jól néz ki egyenruhában, hiszen soha nem lehetnek biztosak abban, vajon csak az egyenruha tetszik nekik, vagy a fiú is, aki azt az egyenruhát viseli.

Még mielőtt Duša a végére járt volna ennek a bonyolult kérdésnek, Ajdának elege lett a sok munkából meg a Bajadera desszertekből, és így Tomaž, a főnökük, egy délután az egyik eladókisasszonyára a raktár padlóján összegömbölyödve, a cipősdobozok közt alva akadt rá. Ez volt Duša utolsó átaludt napja a Borovo cég égisze alatt, de leszámolt a Kraš desszertekkel is, soha többé nem kóstolt meg egyetlen Bajaderát sem, és nem is ajándékozott senkinek semmiféle desszertet.

És mivel a baj nem jár egyedül, Podlogar elvtárs, a híres vrhnikai kém pont ekkoriban szimatolta ki, hogy egyszerre dolgozó és tanuló kislányát, aki a cipőboltban keményen dolgozva keresi meg a kenyérrevalót, szabadidejében pedig tanítónőnek tanul, már réges-rég nem látták a Pedagógiai Akadémián. Duša apja, Dušan, ahhoz a különleges fajtához tartozott, aki nem szívesen mozdul ki Vnanje Gorice-i szerényen berendezett házából, ahová első infarktusa és rokkantnyugdíjazása után költözött, miután kényszerű véget értek a hajthatatlan vrhnikai rendőrparancsnok karrierjének hosszú évei. De amikor Marija Podlogar, a borovnicai általános iskola nyugalmazott titkárnője, aki korábban pusztá élvezetből ellenőrizte az igazgatókat, egy szép napon azt mondta, nem járja, hogy a szülők ne tudják, mi történik a lányukkal, Dušan kénytelen volt akcióba lépni. Ezt nem túl nagy kedvvel, de teljesen profi módon végezte.

Így aztán 1978 márciusának elején Duša nemcsak munka, hanem Podlogar nyugalmazott rendőrparancsnok közbenjárása nyomán lakás nélkül is maradt, illetve a nélkül az alagsori jéghideg szobácska nélkül, amelyet csak azért bérelt Ljubljana Šiška nevű negyedében, hogy leléphessen Vnanje Goricéből. Amíg Duša rendszeren járt egyetemre Ljubljanában, szomorú apja hallgatagon fogadta távozását, és a szomszédoknak is azt mondta, büszke a lányára, és támogatja őt. *Egy egyetemistának teljes nyugalom kell és közel kell laknia az egyetemhez*, magyarázta magabiztosan Podlogar parancsnok a számára teljesen ismeretlen egyetemi diákélet törvényszerűségeit, de a beszélgetőtársai szerencsére még nála is kevesebbet tudtak az egyetemekről és a diákevekről. Dušan Podlogar ugyanis, igyekezve elkerülni, hogy beismerje, Dušanak sikerült kivonnia magát az ellenőrzése alól, meggyőzte magát arról, hogy Duša tanulmányai az általa elképzelt, előbb-utóbb megvalósuló terv részét képezik.

Amikor Borojević hadnagy az egész estét betöltő készülődés után rászánta magát és éjfél után néhány perccel leszólította a táncoló lányt a szálló teraszán, és kicsit később a *Plavo more* zenekarral elénekeltette az egyetlen szlovén számot, amit a tarka ingbe és cowboycsizmába öltözött hosszú hajú fiúk ismertek (*Rompompom, még nem meggyünk haza*), elkezdett összedőlni a Podlogar rendőrparancsnok által épített kártyavár, és már ő maga sem hihetett sokáig saját tervében. A kétségbeesett apa az egyetlen megoldást abban látta, hogy fülig szerelmes lányát gyorsított eljárásban hazaköltöztesse és büntetéképp dolgozni küldje a vrhnikai Bőrgyárba.

A legapróbb részletekig kidolgozott átnevelési terve azonban csak azt bizonyította, hogy Podlogar elvtárs tulajdonképpen nem ismerte az egyetlen lányát, akiről hosszú éveken át azt képzelte, hogy a kedvence. Ez a rossz hírű vrhnikai kém azonban, akitől annak idején okkal tartott minden vrhnikai semmirekellő, nem ismerte föl azt a tényt, hogy Duša örökölte tőle a Podlogarokra jellemző híres macacsságot, amiről Borovnicában és a környékén már Mária Terézia ideje óta keringtek történetek.

Duša elsőre talán tényleg szerencsétlenül elüldögélt az utcán a régi šiškaai szobácskája előtt, amelyről Podlogar parancsnok helyesen sejtette, hogy a tulajdonos, Svetozar Novak, feketén adja bérbe, és ezért a följelentéssel való fenyegetőzés gyorsan eredménnyel járt, de a lánya ahelyett, hogy hazament volna Vnanje Goricéba, egyenesen a vasútállomás felé vette az irányt, ott megvárta a zöld vonatot, tökéletesen biztosan abban, hogy ezt utoljára teszi. Két kis bőröndjével, amilyen önféjű volt, szilárdan, egyszer és mindenkorra eldöntötte, hogy soha többé nem megy vissza Podlogar elvtárs és elvtársnő házába, még egy vasárnapi ebéd erejéig sem.

Elindult a szívének oly kedves fények felé, bízva abban, hogy aznap este még egyszer és utoljára ott várja majd a 2. peronon a hadnagya, rózsával a kezében.

A sors azonban úgy akarta, hogy fiatal életének épp ezen a különleges estéjén Nedeljko megfélekedezett egy látszólag jelentéktelen tényről, nevezetesen arról, hogy csütörtök volt. Csütörtök esténként ugyanis a pólai Karl Rojc Kaszárnyában egy különleges rituálé játszódott le. Minden csütörtökön ugyanis este hét óra körül Neven Barač ezredes, frissen lezuhanyozva és Olaszországból csempészett parfümtől illatozva vacsorázni ment a Halászkunyhó nevű helyre a szeretőjével, Snježánával. A pólai katonák jól tudták, hogy az ezredes csütörtökönként hivatalosan a kaszárnyában ügyeletes, nem hivatalosan pedig a Verudelán, a Brioni Szálló 132-es szobájában éppen megcsalja a feleségét, Ivanát, alaposan megtámogatva az eseményt némi rostos sült tintahallal, vegyes salátával és egy liter vörösborral – de ezt a titkot úgy őrizték, mintha államtitok lenne. Ivana elvéve befutó hívásai esetén ezért példás katona módjára védték a hazát, és az ezredes feleségének minden lelkiismeret-furdalás nélkül mondták, hogy *Barač ezredes pillanatnyilag nem tud telefonhoz jönni*. Egyszer az egyik albán fiú azt találta mondani Ivanának, hogy *az ezredes a kaszárnyában benne, de nem éppen benne van*, de Baračnak sikerült

kimenteni magát a felesége előtt, hogy az albán srác ugyan beszél szerbül, de nem mindig érti azt, amit mond. És a titok megmaradt titoknak.

A csütörtöki, gazdagon megjutalmazott ügyeletes csapatnak a megcsalt feleség hívásának fogadásán kívül volt egy másik, még az előzőnél is fontosabb feladata: szemmel kellett tartani Muzirović századost, és a világ minden kincséért se volt szabad kiengedni a kaszárnyából. Neven Barač Snježanája ugyanis valaha Emir Muzirović Snježanája is volt, amíg ez utóbbi elszörnyedve rá nem jött, hogy nem ő az egyetlen tiszt Snježana tisztekkel teli életében, és dühében le nem mondott további szolgálatairól, azt mondva, hogy *kár a kurvára faszt és időt fecsérelni*. Természetesen Emir soha nem tudta elfelejteni a *kurváját*, ennek ellenére bátran elviselte a tényt, hogy Snježana továbbra is titokban találkozzat a barátjával, az egyébként nős Nevennel. A szerelmes Muzirović századossal szemben Barač ezredes tényleg csak munkaidejét és nemzőszervét vette igénybe a Snježanával való találkozásai során, és nem különösebben idegeskedett azon, mit csinál a lány azokon a napokon, amikor nem csütörtök volt.

Emirt viszont a csütörtökök tönkrevérték. Elnézte a randira készülő, Mišo Kovač dalát, az *Ez a mi éjszakánkat* füttyörésző barátját, és eltitkolt fájdalmába alámerülve először szertartásszerűen benyakalta Borojević törkölypálinkáját, majd a delírium csúcspontján azon kezdett tűnődni, hogy vajon térden állva esedezzen-e Snježana bocsánatáért a kimondott csúnya szavak miatt, és Neven, az étterem személyzete meg a véletlenszerűen ott időző német turisták színe előtt kérje-e meg a kezét, vagy inkább a Halászkunyhó csukott ablakán át hajtsa a szeretőket egyenesen a tengerbe. Az ügyeletes katonák segítségével azonban a csütörtökönkénti nagy felhajtásból nem lett semmi, hanem Muzirović szépen elaludt az irodájában, és a döntést ebben a nehéz kérdésben a következő hétre hagyta.

Azon a csütörtökön azonban, amelyen Duša megszökött Ljubljanából, ez a kis bajtársi segítség csütörtököt mondott, mert Filipovićot, az ügyeletes zászlóst valaki elfelejtette beavatni, mivel jár a csütörtöki ügyelet. Nedeljko ekkor már indulóban volt a vasútállomásra, amikor észrevette, hogy Muzirović irodája nem visszhangzik a százados hangos horkolásától. Amikor pedig Filipović elmondta, hogy Emir már vagy fél órája síkrészezen elhagyta a kaszárnyát, mondván, hogy

56 *Megyek és megbaszom a kurvázó halászsokat és a kurválkodó ribiket!*

azonnal tudta, hány az óra, és a vasútállomás helyett fejvesztve a Halászkunyhó felé vette az irányt, elejét venni a szélesebb társadalmi méreteket öltő katasztrófának. Így történt, hogy Duša Podlogart az utolsó, zöld vonattal megtett útja végén először nem várta rózsa a 2. peronon, hanem egyedül álldogált a lassan kiürülő állomáson két kis bőröndjével, mint egy elveszett kislány.

Ki tudja, miért, talán mert más választása nem volt, vagy mert Duša Podlogar olyan lány volt, amilyen – mindenesetre egy óra várakozás után Nedeljko szlovén barátnője egyenesen a kaszárnyába ment. Amikor fél óra múlva határozott léptekkel, mintha egy november 29-i fölvonuláson lenne, odaért a portához, a bejárat előtt összefutott Borojević hadnaggyal és Barač ezredessel, akik együttes erővel támogatták a holtrészeg, horkoló Muzirovićot. Amikor megpillantotta Dušát, Nedeljko meglepetésében elengedte a rá támaszkodó Muzirovićot, aki így földre rogyott és fölébredt, miközben Barač a legközelebbi hotel irányába próbálta terelni a szerinte eltévedt turistalányt.

Duša csak annyit mondott, *Nedeljko, vegyél feleségül. Az istenre kérlek.*

És miközben a részeg Muzirović százados azt óbégatta a földön fekvé, hogy ne emlegesse istent a kaszárnyában, meg egyáltalán *rendes emberek színe előtt*, és hogy mindannyian szívesen feleségül vesznek, ha úgy akarja, és hogy ő Nedeljkónak parancsba adja, hogy vegye feleségül ezt a bátor elvtársnőt, és még azt is, hogy Barač, akit úgy szeret, mintha a testvére lenne, miközben nincs is testvére, *egy szép napon rábaszik erre a snježanázásra*, Borojević hadnagynak végére, a nyakizmaival vívott hosszú küzdelem után, sikerült bólintania. Duša így végre letehetette a két kis bőröndjét, és megzavarodott kedvese nyakába ugorhatott.

Anyu csütörtökön, 1978. március 9-én kérte meg aput, és két nappal később, szombaton, március 11-én összeházasodtak, az esküvői tanújuk, Emir Muzirović százados némi közbenjárására. Muzirovićot az esküvő alatt az általa valaha tapasztalt legszörnyűbb fejfájás gyötörte, ezért a vőlegénynek és a menyasszonynak adott csókok alkalmából megfogadta, hogy soha többé meg se szagolja a törkölypálinkát, és ehhez tartotta is magát, attól kezdve kizárólag pleterjei szilvapálinkát fogyasztott.

Sheljqim Idrizi, a sofőrünk, életem leghosszabb éjszakáján észrevette, hogy nem tudok elaludni, ezért suttogva elkezdte magyarázni, hogy azok a bal oldali fények Magyarországon vannak, a jobb oldaliak Boszniában, előttünk pedig, ott, ahol nincs semmi fény, Szerbia és Vajdaság van. Ha Belgrád után továbbmegy az ember ezen az úton, és elhagyja Niš és Titovo Užice városát, akkor Koszovóba ér, ott is az ő falujába, ahol Fadil Vokri apja is született, suttogta Sheljqim, és nagyon meglepődött, amikor kiderült, hogy nem ismerem minden idők legjobb koszovói albán focistáját.

A leginkább sportot és földrajzot érintő suttogása közben mégis sikerült elaludnom, és amikor fölébredtem, már hajnalodott, a teherautónk pedig épp megállt a belgrádi Bristol Szálló előtt.

**SZENTELEKY – BAZSALIKOM
2019**

Heinermann Péter Szenteleky-díjához

Heinermann Péter vérbeli könyvtáros, vérbeli tájékoztató könyvtáros, egyszerűen megvan benne az ehhez való készség és felkészültség. Az újvidéki Szerb Matica könyvtárosaként egy olyan könyvtárban áll helyt, ma már a tájékoztató osztály vezetőjeként, ahol négy-millió publikációt tartanak számon a világ száztíz nyelvén, és évi ötezer könyvtári tagsággal számolnak. A Szerb Matica Könyvtára a Vajdaság egyik legtekintélyesebb könyvtári intézményeként szoros szálakkal kötődik az itteni szellemi élethez, és különböző szerepeket vállal a tudományra alapozott munkát illetően is. Heinermann Péter a könyvtárügynek nemcsak az elméleti, hanem a gyakorlati oldalait is képviseli, több szinten is. Hozzáállását mindig a szolgálat vágya diktálja: szolgálja a kutatást, segíti a tudományos, az irodalomtudományi, a bibliográfiai (egyébként a most díjazott Györe Géza könyvében is ott találják a neki szóló köszönetnyilvánítást), a sajtótörténeti alkotómunkát. A dokumentumok fellelhetőségét illető iránymutatásai, adatszolgáltatásai termékenyek, sokszor nélkülözhetetlenek. Mindközben könyvtárosi szakmai tanulmányokat ír és könyvtártörténeti ismertető munkát végez magyar nyelven is. És biztosan sokan emlékeznek, hogy a szerzeményi politika terén is volt emlékezetes gesztusa, amikor a délszláv háború idején kórogyi magyar egyházi jegyzőkönyveket mentett meg a könyvtár, a kulturális közösség számára.

Gondolkodásában akkor jelenik meg a legerősebben a nyilvánosság, a könyvtár szélesebb társadalmi szerepvállalásának a gondolata, amikor a könyvtár falain kívülre irányuló műveltségterjesztő feladatokkal is foglalkozik, a könyvtár hagyományos archivális funkciója helyett a kulturális funkciót erősítve fel. Erőteljesen jelen van ugyanis a Szerb Matica azon törekvéseiben, hogy a könyvtári feltáró munka

ne csak szaktudósok számára legyen elérhető és hasznos, hanem a más szintű kulturális igénylők számára is, a magyar irodalmat illetően is. Célja komoly szakmai tudással kreált kiállításokon megmutatni a Szerb Matica könyvtári gyűjteményének egy-egy, a magyar irodalmat, a magyar kultúrát érintő szegmentumát. Ezek a kiállítások szembesítenek bennünket a könyvtár magyar, magyar vonatkozású és fordításirodalmi anyagának a gazdagságával is. A kiállítások tárgyának megválasztása általában az évfordulókhöz alkalmazkodik. A tárlatok sora hosszú (példának okáért: Petőfi Sándor, József Attila, Radnóti Miklós, Kosztolányi Dezső, Csuka Zoltán, Herceg János, Örkény István, Babits Mihály, Csáth Géza, Weöres Sándor, Arany János és az idei kiállítás tárgyaként Déry Tibor stb.), a katalógusokat a könyvtár honlapja teszi utólagosan is hozzáférhetővé. A Szirmai- és a Szenteleky-kiállítást elektronikus formában egyébként a sziváci közösség is láthatta a korábbi Szenteleky Napok rendezvényein.

Heinermann Péter munkája mára jelképértékűvé vált, de fogalmazhatnék úgy is, ahogyan a minap az egyik barátom, aki levélben gratulált a bizottság idei mindkét döntéséhez, mondván, hogy Györe Géza ezzel a munkájával nagyon megérdemelte a díjat, Heinermann Péter pedig tényleg egy Intézmény.

Örömrre vagyunk teremtvve

Hölgyeim és Uraim, kedves Barátaim!

Nagy öröm számomra, hogy itt állhatok önök előtt és kissé zavartan, de megköszönhetem a Szenteleky-díjat, melyet nagy általánosságban irodalmároknak szokás kiosztani.

Ilyenkor természetesen felvetődik a kérdés: mint könyvtáros mivel is érdemeltem ki e rangos elismerést? Számomra egy logikus válasz kínálkozik: az, hogy a könyvtár szerves része az irodalmi életnek, és én mint a könyvtáros társadalom képviselője *talán* tettem valamit az irodalom, az irodalmi élet és kultúránk érdekében. Ne ijedjenek meg, nem fogom részletezni több mint negyvenéves pályámat, de egy fontos tényt kiemelnék: ezzel a díjazással nemcsak én, hanem az egész szakma, szűkebb pátriánk könyvtáros társadalma kapta meg méltó elismerését. Velük osztozom a Szenteleky-díj elnyerése kapcsán érzett örömben és büszkeségben.

Hölgyeim és Uraim, kedves Barátaim! A régi bölcsek szava szerint: örömrre vagyunk teremtvve. Az öröm egyik forrása lehet a jó könyv is. Nekünk, könyvtárosoknak egyik fő feladatunk éppen a könyv, az olvasás és vele az irodalom megszerettetése. Még akkor is, hogyha manapság sokan temetik is a Gutenberg-galaxist.

Gyermek- és ifjúkoromban divatja volt a könyveknek, az olvasásnak. Mikor is volt ez? Mikor is mentem először könyvtárba? Mit olvastam? Milyen volt az irodalommal való első kapcsolatom?

Ismét megnyugtatom önöket, nem fogom túlságosan részletezni. Egy biztos, már gyermekként felfedeztem az olvasás örömét, eljárógattam a nagybecskereki Városi Könyvtárba és a Petőfi Művelődési Egyesület könyvtárába is. Édesanyám, aki az Udarnik Harisnyagyárban dolgozott, tudta, hogy a fia szeret olvasni, ezért részletre vásárolt

regényeket, mesekönyveket, Verne Gyula-műveket és a Világirodalom Remekai sorozat tíz-egynéhány kötetét. Ez utóbbiak akkoriban nem keltették fel túlságosan az érdeklődésemet, annál inkább a képregények és a párját ritkító *Buksi* című gyermeklap. Engedjenek meg egy kis történetet. Az előbb említett Petőfi Művelődési Egyesület könyvtára is gazdag tárháza volt a magyar irodalmi műveknek, így iskoláskoromban gyakran felkerestem és könyveket kölcsönöztem. A későbbi évek során történt egyszer, hogy két legjobb barátommal betoppantam a jó öreg Barácius bácsihoz, a szépeplékű Barácius Zoltán színházi emberünk édesapjához, aki harminc évig volt ennek a bibliotékának a könyvtárosa. Amikor meglátott bennünket, Józsi bácsi felkiáltott: „Íme a három bánáti ősmagyar, Klemm, Léphaft és Heinermann!” (A Bánságban természetes a magyar–német keveredés, s nem meglepő az ilyen észrevétel.) Ezzel a kis történettel csak azt szerettem volna ecsetelni, hogy a könyvtárosnak a humor is mindig a keze ügyében kell hogy legyen.

Az általános és középiskolai magyartanáira is megbecsüléssel gondolok, de az igazi nagybetűs Irodalommal az újvidéki Magyar Tanszéken találkoztam. Kitűnő tanárim voltak, és a mai napig büszkeséggel tölt el, hogy tanítványuk lehettem. Nagy megelégedésemre a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéken az 1975/76-os tanévben négyszemeszteres könyvtárosi ágazat nyílt, amelyre beiratkozva abban bíztam, hogy beteljesülhet életem vágya, és egyszer majd könyvtáros lehetek én is! Tanárim, Csáky Sörös Piroska és Pastyik László a könyvtártudomány minden ágazatával megismertettek, amiért még ma is végtelen hálával tartozom nekik.

1979 augusztusától a Szerb Matica Könyvtárában dolgozom hungarológusként, immár negyven éve. Ténykedésem három szegmensére szeretnék röviden rámutatni. Az egyik fontos tevékenységem az volt, hogy a Vajdaságban megjelent, nyomtatott kiadványok szerkesztéséről gondoskodjak. Nézetem szerint azzal szolgáltam a magyar kultúrát, hogy igyekeztem begyűjteni minden olyan publikációt, amely a hungarika fogalomkörébe tartozik. Egyrészt azért, hogy a Szerb Matica Könyvtárának állománya minél teljesebb legyen, másrészt, hogy a nemzetközi könyvcseré révén az Országos Széchényi Könyvtárba küldött magyar vonatkozású publikációk jelen legyenek a nemzeti könyvtárunkban is. A magyar kultúra itteni népszerűsítéséhez kissé talán azzal is hozzájárultam, hogy egy-egy jubileumhoz fűződően kiállításokat szerveztem neves íróinkról, költőinkről,

amivel életművüket közelebb hoztam nemcsak a magyar, hanem a szerb ajkú olvasókhoz is. Az évfordulókra célzott kis kiállítások mellett a munkám része az is volt, hogy a Szerb Matica Könyvtárának Évkönyvébe, természetesen szerb nyelven, tanulmányokat írtam magyar irodalomról, magyar könyvekről, kapcsolattörténeti témákról.

A könyvtárosi munka kultúrtevékenység, amelynek fogalomkörébe nemcsak a könyvek és időszaki kiadványok gyarapítása, leírása, különböző bibliográfiák elkészítése, hanem a tájékoztatás is beletartozik. Amikor a milliós nagyságrendű publikációk között ijedten kóborló olvasó hozzám fordul segítségért, olyankor mindig az a gondolat vezérel, hogy egy-egy kutató érdeklődését, tudományos igényeit hogyan tudnám kielégíteni. Végül is leszögezhetjük, hogy maga a könyvtárosi tevékenység összetett, s a modern kor könyvtárosának a számítógép kezelésétől a könyvtárhasználó lélektanáig mindenhez értenie kell. A könyvtárosnál, mint egy pszichológusnál, akár mindig egy kanapé is lehetne, ahová az olvasó leülve elmondhatná, milyen gondjaira keres megoldást.

Nekünk, könyvtárosoknak nagy büszkeség és boldogság, hogy munkakörünkéből adódóan segíthetünk másoknak, s az elmúlt negyven év alatt nekem is sokszor alkalmam volt munkájában támogatni nagyszámú kutatót, író, tanárt, akademikust, egyetemistát, diákot, érdeklődő polgárt.

A neves komikus, Charlie Chaplin szavait idézem: „Csak akkor van szükséged hatalomra, amikor valami ártalmat akarsz tenni. Minden más esetben a szeretet elég, hogy elérd céljaidat.” Az én célom az elmúlt évtizedekben az volt, s a nyugdíjazásomig hátramaradó egy évben is az marad, hogy értékes könyvekkel, ezek szeretetével, az olvasás nemes cselekedetével gyakoroljak hatást az engemet körülvevő világra.

A magam és az egész könyvtáros társadalom nevében még egyszer, ismét és újra nagyon szépen köszönöm a Szenteleky Kornél irodalmi díjat!

Elhangzott Szivácon 2019. október 19-én.

Györe Géza Bazsalikom Műfordító Díjához

A Bazsalikom Műfordító Díj bírálóbizottsága (Bordás Győző elnök, Faragó Kornélia, Orcsik Roland, Patócs László és Várdy Tibor) egyhangú döntésével a 2019. évre szóló díjat egy bibliográfusnak, Györe Gézának ítélte oda, idén a Forum Könyvkiadó Intézetnél megjelent *A horvát és szerb irodalom magyar recepciója* című, tegyük mindjárt hozzá, méreteiben is impozáns munkájáért. Miért hangsúlyozzuk, hogy bibliográfusnak? Egyszerűen azért, mert a bibliográfiaiak – azonfölül, hogy hasznos és számtalanszor nélkülözhetetlen adattárak – tükörképei is egy szellemi életnek. Jelen esetben a délszláv és a magyar irodalmi kapcsolattörténetnek. Miben is láttuk ennek a bibliográfiának a jelentőségét, létjogosultságát, s ajánlottuk is végső soron erre a rangos elismerésre? Abban, hogy belőle kitetszik, hogy az elmúlt nem kevesebb mint két évszázadon keresztül mennyire volt kölcsönhatásban a délszláv és a magyar művelődéstörténet s ezen belül az irodalmi élet.

Bori Imrére emlékeztünk az imént, s éppen az ő 1987-ben megjelent, *Tanulmányok a magyar–délszláv irodalmi kapcsolatokról* című kötetéből tudjuk, hogy a XV. századi szerb Szent László-legendától eredeztethetőek ezek a kapcsolatok, azután kapcsolattörténeti szempontból Szerémi György és Verancsics Antal emlékiratai érdemelnek említést; így érünk el a szerb népdalok és a horvát kaj daloskönyvek komparatív vizsgálatához, s következik Vuk kora, majd Jakov Ignjatovićé. Ez az az időszak, ahonnan Györe Géza az adatait meríti, még hozzá a bibliográfusi szakma szigorú szabályai szerint: fejezetekbe rendszerezve az elmúlt két évszázadban megjelent, ide vonatkozó régebbi bibliográfiákat, majd antológiákat, aztán a népköltészet tárgykörébe tartozó anyagot, hogy elérjen az egyes szerzők több mint

ötezer tételt tartalmazó törzsanyagáig. Mindezt kiegészítette a horvát és a szerb irodalom recepciókutatásának bemutatásával, s utána járt, hogy a magyar szerzők mit jegyeztek le a délszláv írók műveiről.

Bibliográfia szinte használhatatlan névmutató nélkül, s Györe Géza természetesen ennek a követelménynek is eleget tesz, kötete végén ott a szerzők, műfordítók és recepciókutatók jegyzéke, mindez ötven oldalon. Ha jól számolom, e névjegyzék is mintegy három-ezer nevet tartalmaz. Kihasználnám az alkalmat, hogy gratuláljak Brenner János fiatal kollégámnak is a kötet megszerkesztéséhez, ami rendkívül alapos és aprólékos munkát igényelt, hiszen összességében több mint hatezer tételt kellett egyeztetni ebben az egyedülálló kapcsolattörténeti bédekkerben.

Érdemelhet-e volna más, mint Györe Géza az idei a Bazsalikom Műfordító Díjat?

Nádas Péter novelláinak kritikai fogadtatása²

Nádas Péter novellisztikája a hatvanas évek magyar irodalmának „átalakulásfolyamata” felől kanonizálódott, jobbra monográfusának, Balassa Péternek köszönhetően, aki a nyolcvanas években kezdi írni Nádas szövegeinek elemzésével foglalkozó tanulmányait. Kritikusai akkor és azóta is elsősorban poétikai (belső nézőpontú elbeszélésmód, elbeszéléstípusok váltakozása, líraiság, gyermeki perspektíva, mellérendelő mondatszerkesztés) és tematikai jellegzetességek (gyerek és felnőtt szembenállása, érzékiség hangsúlyozása, erkölcsi-etikai problémafelvetés) elemzésével próbálták igazolni, hogy ezek az írások a kortárs magyar irodalmiság „megújulásának” jelzéseiént olvashatók.

Nádas nemcsak a történetmesélés poétikai eszköztárának a korabeli kritikusok számára professzionálisnak ható alkalmazásáról ad számot, hanem a hatvanas évek végén, hetvenes évek elején írott szövegeivel ezek megkérdőjelezésével, az elbeszélhetőség poétikai dilemmájának metarefektív tematizálásával is sajátos kanonikus helyet vívott ki magának. Ennek a „kanonikus helynek” a poétikai, irodalompolitikai ismérveit fogom feltárni az alábbiakban, amikor kritikusai korabeli (és későbbi) értékelése mellé helyezem a saját értelmezési javaslataimat egy olyan szerző novelláiról, akinek első kötete egyik kritikusa szerint „egy szerencsés és boldog írói indulásról tanúskodik” (BECZNER 1969; 168), és az elhallgattatás nyolc évre szóló, irodalompolitikai indokokkal fenntartott szankcióját vonja maga után.

¹ A szerző a tanulmány megírása idején Bolyai János Kutatási Ösztöndíjban részesült.

² Jelen írás egy hosszabb lélegzetű munka részlete, mely Nádas Péter prózájának korporeális meghatározottságát vizsgálja.

1. Az „új próza” poétikai jellemzői Nádas novellisztikájában

Nádas novellisztikájának recepciótörténete alapvetően két problémakör köré szerveződik: az egyik törekvés arra vonatkozik, hogy a korai történeteket a későbbi regények forrásvidékeként jelölje meg, a másik pedig arra, hogy „hogyan is kapcsolódnak ezek a »történetek« a korabeli magyar próza alakulásfolyamataihoz, illetve milyen összképet adnak ki önmagukban egy 1962 és 1975 közt kibontakozó elbeszélői gyakorlatról” (KÁROLYI 2002; 1057), ahogy Károlyi Csaba írja 2002-ben, a *Minotaurus* című kötet kiadásával kapcsolatban. Jóllehet Károlyi ez utóbbi szempontot elhanyagoltnak véli, már Balassa Péter 1997-es monográfiája – Radnóti Sándor szavaival – „a magyar próza megújulásának” kezdőpontjára teszi a Nádas-életművet (RADNÓTI 2003; 1077). Balassa az írói pálya ívének dőlésszögét elemezve azt állítja, hogy „Nádas Péter *alkata szerint* kezdettől fogva klasszikus író, attól függetlenül, hogy mikor, milyen feltételek között hozott vagy hoz létre (létrehoz-e egyáltalán) úgynevezett klasszikus értékű műveket, egy olyan korszakban, amikor ez a jelző anakronisztikus, ironikus distanciával alkalmazható csupán. Valamilyen teremtő anakronizmus – látni fogjuk – amúgy is végigkíséri pályáját” (BALASSA 1997; 16–17).

Noha Nádas *alkati klasszicizmus*a kétségtelenül legalább olyan homályos kategória, mint az a „teremtő anakronizmus”, amely Balassa szerint írói életművének állandó eleme, a monográfus érezhető indulattal kel ki a kilencvenes évek irodalomkritikájában megjelenő „tüleröltetett törélmélet” ellen, melynek meg nem nevezett szerzői „kimondva vagy kimondatlanul többek között Nádas – és főleg Esterházy művészetét (akiknek mégiscsak több köze volna az avantgárd forrásokhoz, mint szerzőknek), mint konzervatív kánonhoz tartozó korpuszt kezdte bírálni” (Uo., 73). Arról van itt szó, hogy Balassa szerint azok a szerzők (Nádas, Mészöly stb.), akik „a klasszikus modernség, a nem-hagyományos, de a szerves forma, a relatív folyamatosságot meghagyó, részben történetmondó epika és műalkotás-szerkesztés mellett döntöttek” (Uo., 72–73), a kilencvenes években elavultnak és avítottak minősítettnek. „Valószínű, hogy a hosszan, tulajdonképpen az 1910-es évek óta elfojtott, vagy éppen tiltott, illetve elapadó avantgárd áttörés – mintegy személytelen – »bosszúja« ez az aránytalan dekanonizációs harc, ami eddig ismeretlen hevülettel tört

ki a kilencvenes években, de változatlanul igazi elemzések és érvek nélkül, miközben többnyire egy helyileg monologikusan előadott hermeneutika- és dekonstrukció-radikalizálásban találta meg elméleti referenciáját” – adja meg a (magyarázat nélküli) magyarázatot Balassa Péter (Uo., 73).

Ahhoz, hogy értsük, milyen „harcról” is van itt szó, egy kis kitérőt kell tennem. Viszonylag kevesen foglalkoztak Balassa Péter és Határ Győző 1988-as vitájával, melynek indulati hőfoka a fenti sorokban is érezteti hatását. Takáts József *Párhuzamos portrék* című tanulmánya viszont precízen tárja fel a vita elvi hátterét, melynek a magyar irodalmi folytonosság 19. századi vélt/valós megszakítotttsága (a Balassa-féle „erőltetett törésmélet”) áll a középpontjában. Az 1987-es *Új Látóhatár* után az *Újhold-Évkönyv* 1988/2-es számában is megjelent Határ Győző *A nemzeti hamistudat* című írása, melyben a magyar irodalom kétséges világirodalmi elismertségének okait keresi a szerző. Ironikus, csapongó a szöveg, ám eközben kioszt jó pár csapást nemcsak az irodalmi kánon nagyjainak (Vörösmarty, Madách, Móricz), hanem a korabeli szerzőknek és az irodalompolitika aktuális törekvéseinek is. Takáts körültekintően elemzi Határ kanonizációs szándékát, ami szerinte elkerülte Balassa figyelmét, ám a fenti idézet jelzi, hogy a helyzettel nagyon is tisztában volt Balassa: Határ szerint ugyanis a 16–18. századi európai színvonalú magyar irodalmiság után a 19. századdal megszakadt az irodalmi folytonosság, és e provincializmus leküzdésére célszerű lenne az egyetemes érvényesség alkotói szempontrendszerét szem előtt tartani.

Balassa viszont az *Összehasonlító sérelemtudomány* címmel megírt vitacikkében úgy látta, hogy Határ saját sértődöttségének okán „a magyar irodalmi elzárkózás ostorozása közben a Nyugat szempontjainak »akar eleget tenni, már-már karikatúrisztikus igyekezettel«. [Balassa] többszörösen is megkérdőjelezi *A nemzeti hamistudat* nyugati-nemzetközi perspektíváját, egyrészt azért (herderi módon), mert minden irodalomnak, kultúrának megvan a maga önértéke (amely egyfelől a tagjai számára való érték, másfelől érték a világ kultúráinak sorában is), másrészt azért, mert a Nyugat mára elvesztette a képességét, hogy felismerje a tőle különböző kultúrák specifikus vonásait – hogyan lehetne hát e nyugatos-nemzetközi perspektíva megfelelő a magyar irodalom értékeinek megítélésére?” (TAKÁTS 2008; 1114.)

Balassa erős Nyugat-kritikája meglepőnek tűnhet mindazok számára, akik ismerik az „új próza” minden tekintetben meghatározó

kritikusának írásait. Takáts szerint Balassa indulata onnan válik érthetővé, hogy ő maga teljesen más állásponton van a magyar irodalom világirodalmi helyzetét és hozzáátételét illetően, és arra tesz kísérletet, hogy „a magyar irodalom világirodalmi specifikumát”, sajátos vonását, azaz belső változásainak egyediségét önértékük jogán nevezhesse világirodalmi színvonalúnak (Uo.). Az emigráns pozícióból, azaz amolyan „külsősként” ítéelő Határ Győző európai egyetemességet kíván, Balassa viszont a magyar irodalom belső alakulását, az „új próza” alakulásfolyamatát tekinti világirodalmi léptékűnek.

Balassa egyébként 1987-ben a *Vigiliában* közzétett *Hajónapló-töredék* című írásában a „minden mondható” világirodalmi adottságára (mely az „avantgárd áttöréshez” köthető és a posztmodern szöveg-irodalom „anything goes” poétikájában újul meg) reflektálva azt írja, hogy „komolytalanabb, súlytalanabb, tét nélküli, jelentéktelenebb” lett minden (BALASSA 1987; 294). Az ezen való túllépés lehetőségeit keresve pedig a tragikumhoz való visszatalálást tartja fontosnak, hiszen ahhoz, hogy az irodalmi művek „legalább részlegesen és szükségképpen csak részlegesen megbirkózzanak az őket körülvevő világ teljes áttekinthetlenségével és jelentéskáoszával, ahhoz nekik maguknak kell újra felvenniük a tragikus szemlélet, vagyis a távolság szempontját” (Uo.). Az „új tragikusok” közé pedig – Balassa „tragikum-restitúciójába” – Nádas Péter is bekerül, akiben „valamiféle ellenáramlatot lát a kortárs nyugati kultúra tragikumhárító, hagyományfogyasztó, kellemességre törekvő, ornamentális jellegével szemben” (TAKÁTS 2008; 1121).

Mindezek alapján látható, hogy Balassa irodalomszemléletében Nádas életműve a magyar irodalmi szöveg-hagyomány szerves, kortárs permutációja. Lát ugyan benne anakronizmust, de kiáll amellett, hogy a hagyománytisztelet és az újításvágy olyan konfliktusos szövegviszonyokat tud létrehozni Nádasnál, melyek számára azt jelzik, hogy ezek a szövegek poétikai megújulásban érdekeltek és „a fikció új valóságáért kiáltanak” (BALASSA 1997; 58). A *Megújuló próza* című fejezet ezt úgy összegzi Gintli Tibor és Schein Gábor irodalomtörténetében, hogy „[h]a mégis használható a törés vagy a váltás metaforája a kor magyar prózájával kapcsolatban, az biztosan nem történeti, sokkal inkább poétikai jelentéseket hordozhat, és összefügg az olvasók várakozásaival” (GINTLI–SCHEIN 2007; 652).

Nádas Péter novellisztikájának megközelítéséhez hasznos látni a kötetek megjelenési sorrendjét, hiszen minden könyv egy-egy kísér-

leti terep, ahol szöveghagyományok, szerkesztésmódok, motívumok és témák vegyülnek, és lépnek egymással új, izgalmas szövegkonstrukciókat létrehozó reakcióba. Bazsányi Sándor 2018-as monográfiájában, a folyóiratokban megjelent Nádas-írások említését követően azt írja, hogy „az életmű kisepikai vonulatának tényleges nyitányát azok a művek alkotják, amelyek a hatvanas–hetvenes évek fordulóján írt *Egy családregény vége* előtt keletkeztek. Ezek legkorábbi és egyúttal leghosszabb darabja, *A Biblia* 1962-ben született, de csak 1965-ben jelent meg az *Új Írás*-ban, és végül címadó elbeszélése lett az 1967-es kötetnek” (BAZSÁNYI 2018; 35). Ez a megszakítottság, a befejezés és a megjelenés között eltelt hosszú idő Nádas ellentmondásos irodalompolitikai helyzete felől válik érthetővé, amelyről életrajzi vázlatában és a vele készült interjúkban részletesen maga is beszámol (MIHANCSIK 2006; 221–246). Ez indokolja Károlyi felvetését, miszerint „[a] három elbeszéléskötet (*A Biblia*, 1967, *Kulcskereső játék*, 1969, *Leírás*, 1979) izolált kezelése legalább két szempontból is eléggé problematikus. Egyrészt Nádasnál a megírás ideje és a megjelenés ideje közt – politikai (majd később alkotói) okokból – hosszú évek teltek el. 1969 és 1977 között nem jelenhetett meg kötete, előfordult, hogy megírt munkái csak jóval később láttak napvilágot, az 1972-ben elkészült *Egy családregény végéből* 1977-re lett kötet, a *Leírás* pedig csak 1979-ben jelent meg, de novelláinak nagy része 1968–1971-ből való (*Élveboncolás*, *Homokpad*, *Leírás*, *Minotaurus*, *Fehér*, *Szerelem*), más szövegek viszont 1972–75 közöttiek (*Út*, *Berlini szürke*, *Ma*, *Családi kép*, *lila alkonyatban*). [...] Másrészt 1975 után Nádas szigorúan véve nem írt novellát, elbeszélést” (KÁROLYI 2002; 1057–1058).

Ebből a kritikus azt a következtetést vonja le, hogy a kispróza valóban csak a nagyepikához vezető „szükséges előmunkálatként” (BAZSÁNYI 2018; 35) értelmezhető, bár ennek némileg ellentmond, hogy az életmű két kisregénnyel indul (*A Biblia*, *A pince*), és hogy a második kötetet is két hosszabb elbeszélés foglalja keretbe (*Klára asszony háza*, *Bárány*). Károlyi a visszatekintő kritikai szemlélet előnyeivel élve kitér a prózapoétikai változásokra is, amikor két kísérleti fázisról beszél: „Nádas történetekkel való kísérletének kezdőpontja egyfajta realista gyakorlat követése, az elbeszélhetőség kérdésének viszonylag kételymentes kezelése, melynek során szándékos vagy akaratlan bizalom mutatkozik meg az iránt, hogy az elbeszélés cselekménye során megfogalmazódó probléma az elbeszélés mód problémájától elválasztható (1968-ig, bár megjegyzendő,

hogy a *Bárányban* és a *Falban* már lényeges elbeszélői sajátosság az önreflexivitás). A kísérlet második felében pedig az elbeszélhetőség problémája tematizálódik (az 1968-as *Élveboncolástól*): a modell lába bütykös, de a szövegben tyúkszeme van, ágyékán igazából nem ritkás a szőrzet, a szövegben ritkás, minden és mindennek az ellenkezője igaz lehet az »írói teremtés« során” (KÁROLYI 2002; 1057).

Nádas első novelláskötetének, *A Bibliának* a korabeli recepciójában találhatunk olyan kritikát, mely az író realizmusát méltatva elutasítja *A pince* groteszk látásmódját. Tóth János 1976-ban azt írja, hogy „Nádas Péter szinte mindent tud, amit egy jó epikusnak tudnia kell, de még meglepőbb, hogy tudása egyáltalán nem hivalkodó. [...] Nem leleplez, hanem bemutat, nem szavakból teremt figurákat, hanem jellemekből, akiket szélsőséges skálán, a regényszabta helyzetekben szinte minden aspektusból megfogalmaz. Kegyetlenül és őszintén...” (TÓTH 1976; 122, 123). A Nádas-recepcióban uralkodó szemlélet, miszerint a szerző kegyetlen lenne és őszinte, itt találja meg tehát eredetét, ebben a korai kritikában, amely az író realizmusa és meghökkenítő erkölcsi biztonsága okán elveti a groteszk szemléletű novellát, amelyiket egyébként egy 1966-os *Új Írásban* elolvashat a mai olvasó, ha nem szeretne hitelt adni a kritikusoknak (NÁDAS 1966; 697–722). Akik egyébként a maguk módján és amennyire lehet, Nádas rendszerkritikáját megpróbálják elrejtetni a cenzorok szeme elől. Például egy 1969-es írásában Beczner Tamás, aki ugyan *A funkcionárius-gyerekek drámája* címet adja kritikájának, amelyben Nádas az akkori „viszonylag kiegyensúlyozottabb kor” „új nemzedékének” alkotójaként tekinti, művéről azt állítja, hogy „[a] kisregény leszámol, de nem a rendszerrel, amely ezt az elidegenedést létrehozta, hanem emberi adottságainkkal” (BECZNER 1969; 167).

Példázat és valóság címmel írt a kötetéről (és a kortársakról) Kőszeg Ferenc 1968-ban, és túl azon, hogy az írói tehetség jelének látja, hogy két ennyire eltérő hangütésű és eszmeiségű írás jelenhetett meg Nádasról, azt is kiemeli, hogy „a példázat mindkettőben rejtett, sokértelmű, nem feszíti szét az elbeszélés világát” (KŐSZEG 1968; 322). Szörényi László szerint a kortárs irodalmiság didaktikus-parabolikus hangütését Nádas azzal kerüli el (illetve a kritikus azzal kívánja ettől eltávolítani), hogy szövegeiben a „gnosztikus groteszk” kerül kidolgozásra, bár „helyenként nehézkes és körülményes” (SZÖRÉNYI 1971; 92). A gnózis örömét ismeri fel Szörényi a „hidegen szenvedélyes” Nádas írásaiban, és akkor a szenttelen/hideg Nádas imágójának

eredetére sikerült rátalálnunk ebben az 1971-es tanulmányban (Uo., 93). Egyébként ez a Szörényi által vélelmezett gnosztikus szenvedély sok mindenben összecseng azzal, amit Mihancsik Zsófiának mond Nádas a belátásról: „A belátás jelentette számomra mindig is az örömet. Az, hogy képes vagyok valamit belátni, amit az ember elvileg nem lenne képes belátni, hiszen a belátástól végül is nem könnyebb lesz neki, hanem nehezebb” (MIHANCSIK 2006; 6970).

Azt, hogy milyen poétikai törekvéseket tulajdonítanak a korai Nádas-köteteknek a korabeli kritikák, E. Nagy Sándor 1969-es recenziójának utolsó sorai kimerítően foglalják össze: „[a]lakuló próza a Nádas Péteré, amely egyaránt igyekszik méríteni a tárgyias leírás hagyományos formáiból, de az intellektuális próza eszközeiből is. Köti a magyar próza hagyománya, a társadalmi és tárgyi leírások konkrétumainak tisztelete, de vonzza az európai próza egyetemesebb érzés- és tudatvilágot ábrázoló kifejezési lehetősége is. A kettő szintézisére törekszik, és éppen ilyen jellegével igazodik a mai magyar próza egészéhez: meg akarja őrizni a hagyományos, a konkrét társadalmi valósághoz ragaszkodó élethűséget, de el akarja kerülni a sekélyes provincializmust” (E. NAGY 1969; 79). Hogy szintézisről van-e a Nádas-életmű esetében szó, vagy inkább túllépésről, nos, azt hiszem, az erről való gondolkodást a *Párbuzamos történetek* kritikai recepciója a kaoszelvű struktúra lezárhatatlannak tűnő értelmezésével ez utóbbi irányba mozdítja el. Azt mondanám, hogy a *Párbuzamos történetek* ennek a szintézisnek a felfeslése egy olyan poétika megteremtésével, mely a szintézis állítását a forma felrobbantásával tartja fenntarthatatlannak.

2. A recepció tematikus súlypontjai: etika és érzékiség

Tematikáját illetően Nádas „korai történetei”, ahogy Balassa nevezi őket, az etikai szemlélet és az érzékiség hangsúlyozásával vívják ki a kritikusok egy részének figyelmét. Amikor Boros Gábor 1987-es *A szabadság ízei* című tanulmánya az individuum etikai felelősségének témakörében értelmezi a novellákat és a családregényt, azoknak a kritikai megközelítéseknek a sorát indítja el, melyek egyén és sokaság, szabadság és kötelesség etikaivá mélyített viszonyának kifejtését látják a Nádas-életmű egyik tétjének. Noha Boros kritikája végén azt állítja, hogy a *Leírás* szerint „talán mégis lehetséges a hiteles emberi élet alapjának megtalálása és a neki megfelelő életvitel”, írása mégis

kérdések sorozatával zárul. Tanulmányának alapját egy olyan filozófiai-etikai alapállás állítása képezi, miszerint Nádas a nyugtalanság és a lázadás szövegeitől jutna el oda, hogy talán mégis megtalálható „a hiteles emberi élet alapja”. *A Biblia* és a *Bárány* kapcsán azt írja, hogy „egy nevelődési regény alaphelyzeténél vagyunk”, amit az *Egy családragény vége* „nevelődhetetlenségi” regényként bont ki, és a *Leírás* önmegreflektív szövegei egy „fölépíthető valóság” lehetőségében találjanak rá az útra (BOROS 1987; 241, 248, 258).

Boros hosszasan értelmezi a korai novellák gyerekperspektíváját, amikor a *Bárány*, *A Biblia*, *A kertész*, a *Fal*, *Sanyika* gyerek szereplőinek „öszönösségét”, azaz a „moralitás előtti viszonyulás-zavarát” a külső világgal (szülők, illetve „a fennálló társadalmi formációt” megbontó „barabbási erő”) való konfliktusos viszony felől közelíti meg (Uo., 241, 244). Nádas szerint gyerek szereplői érzékiségét a (szülői stb.) hatalommal való makacs konfrontációban tételezi személyiségformáló erőként, és azt állítja, hogy „[h]a nem válik céllá annak az embernek kialakítása, aki igényt tart személyiségére, akkor közösség formálódása mindig a »barabbási« erő szellemében történik, azaz benne az egyéniség föloldódik, ellenőrizhetetlen és ellenőrizhető tömegszubjektummá válik. Közösség, a szó tulajdonképpeni értelmében, csak akkor jöhet létre, ha azok, akik e közösséget megalkotják, magukban már egyéniségek, s tovább is azok maradnak, maradhatnak” (BOROS 1987; 245).

Vagy ahogy Ungváry Rudolf írja *A szerkezet mint erkölcs. Relációk Nádas Péter munkásságában* című tanulmányában, „Nádas mindig a hatalom azonosító kísérleteivel foglalkozik, alulról, a hatalmat elszenvedő részéről láttatja ezt a próbálkozást” (UNGVÁRY 1991; 263). Az írás a maga korában különös megközelítési szempontokat vet fel, hiszen Ungváry nem a kortárs irodalom kontextusában elemzi Nádas szövegeit, nem tartalmi kérdéseket vet fel, hanem a szövegek strukturális, gondolkodásbeli alapját kívánja megragadni. Ez az 1991-es kritika teszi az író gondolkodásának középpontjába az erkölcs mellett az érzékiség fogalmát, amikor Ungváry azt írja, hogy „[a]z erkölcs legitimitását ugyanabból a mélységből eredezteti Nádas, akár a szellemét: az érzékek világából, mely minden indulat forrása. Így is mondhatnánk, hogy az erkölcsöt a bűn hordozza. Vagy másképp: a bűn jele az erkölcs.

Így válik a test mélységes mély tisztelete Nádasnál az erkölcs alapjává. Aki el tudja fogadni a testét, érti talán meg kellő bátorsággal,

hogy mit jelent igazán bűnben foganni. Amikor felismerjük az erény elválaszthatatlanságát a bűntől, akkor megszületik az etika. Ez a felismerés húzódik meg prózájának minden érzéki leírásában, kelt erkölcsi hatást az arra érzékeny elemzőben” (Uo., 264).

Ungváry ezekben a sorokban Nádas erkölcsi szemléletét radikálisan testhez kötöttnek láttatja, amit Balassa 1995-ben egyenesen „a korszak monolit ideológiájának” leleplező kiforgatásához köt, amennyiben Nádas kisprózái esetén egy „új érzékelésről” (BALASSA 1997; 28) beszélhetünk, mely a gyerek figuráját a felnőttek elé állított tükörként, negatív kritikájukként mutatja be. Mint írja: „[a]z etikai mindvégig, minden ponton mint érzékelés, mint az érzéki tapasztalás autonómiájának küzdelme értendő”, amennyiben olyan művészi szemléletről beszélünk, mely „a tapasztalást, mint *a* megismerést, a képzelettel ötvözve, drámai kérdésként, megoldandó/megoldhatatlan problémaként kezeli”, és az írói munka tétjévé „az egyedül a szabad érzékelésben kiküzdhető autonómiát teszi meg” (Uo.).

Balassa ezekben a sorokban egy érzékelésen alapuló, személyes etika lehetőségét feszegeti, amely a fentiek alapján annyit jelenthet, hogy az individuum nem hagyja magát a közösségi morál által jónak vagy rossznak ítélt dolgok által korlátozni, fenntartja önmaga számára az érzékelés szabadságát, és ezáltal válik kiküzdhetővé számára valamiféle autonómia. Balassa úgy véli, hogy „[a]z élővilágra fordított különleges figyelem, mely Nádas Péter számára a mindenkori figyelem, az érzékek odafordulása, a jó és a rossz *nem* a morális értelem által vezérelt tisztánlátásának művelete. Hanem a szenzuális autonómia és szabadság esélye” (Uo., 23).

Nádas novelláinak gyerekhősei valóban kívínnak maguknak valamilyen dacos autonómiát azzal, ahogyan bűn és erény szélsőségeit teszik próbára nagyon is testi létezésük mindennapjaiban, ezt azonban nem igazán nevezném a szabadság esélyének. Azt gondolom, az elemző ihletettséggel mondhatja ezt Nádas monográfusával, aki értelmezéseiben mindig korrekt módon számol a művek hatvanas–hetvenes évekbeli „monolit ideológiájával”, és tudja, hogy olyan közösségekben mozognak ezek a gyerekszereplők, amelyek nyíltan nehezményeznek mindenfajta individualizmust, és ezért világuk interszjektív játszmáiban kizárólag az érzékelés során szerzett tapasztalataik adhatnak számukra ízelítőt abból, ami a személy. Ez azonban mindig konfrontatív: ami ugyanis személyes, az többnyire szembemegy a közösségi

(családi, szomszédi, rokonsági, nevelői) elvekkel, és a bűn gyanúját vonja magára.

Az itt felvetett etikai kérdéskör az elbeszélés mikéntjében, a narrátori hang megválasztásában válik poétikaivá. Nádas novelláiban általában a kisgyerek perspektívájába tapadó kvázi mindentudó elbeszélő narratológiai megoldásait alkalmazza. Ahogy Balassa fogalmaz: „*A Bibliában* az egyes szám első személyű én-elbeszélő narrációtípusa egészen hagyományosan kombinálódik az elbeszélő főszereplőként való ábrázolásával mint a narráció folyamatával és dinamikájával” (Uo., 19).

Bán Zoltán András elég rendhagyó módon tekint vissza 1997-ben, az *Emlékiratok könyvét* követő tíz év távlatából erre a narráció-technikai megoldásra, amellyel kapcsolatban azt írja, hogy „[m]intha Nádas még nem tudta volna eldönteni, hogy miféle intonációt válasszon, mintha még elég nagy lett volna a vonzása a világot kívülről néző, és azt éppen ezért jól artikulálnak látó szemléletnek, mintha még nem bízott volna eléggé a vallomás, az emlékezés objektív, világteremtő erejében” (BÁN 1997; 102). Hatástörténeti helyzetének előnyeit Bán Zoltán András kritikusként egyértelműen ott véti el, hogy a nagyregény poétikai megformáltságát kéri számon a korábbi novellisztika narrációs megoldásain, és nem képes önmagában látni azokat, esetleg úgy, mint az irodalmiság realista formai hagyományának óvatos meghaladását a szubjektív szempont bevezetésével. Bán az életmű kronologikus kiépülésének későbbi szakaszából kiindulva minősíti negatívan a korábbi műveket. Sőt, mintegy jóslatként bocsátja előre – és ezzel a *Párhuzamos történetek* narrációs megoldásait érő kritikákat is előrevetíti –, hogy „Nádasnak nem volt és később sem lesz kenyere az egyes szám harmadik személyű történetmondás” (Uo., 100).

Bazsányi máshonnan közelíti meg a témát, amikor a „Nádas-poétika legégetőbb kérdését” láttatja egy-egy elbeszélés tétjeként, vagyis azt, hogy „miként lehet az utólagosság közegében, az értelemtulajdonító nyelv segítségével beszámolni a múlt testi-lelki eseményeinek akkori jelenvalóságáról, annak hőfokáról? Hogyan, milyen óhatatlan veszteségek árán viszonyulhat az írás gyakorlata az érzékiség gyakorlatához? És ha már eleve veszítettünk a vámon, mit nyerhetünk mégis a réven? Lehet-e kellőképpen érzéki nyelvet találni az érzéki tapasztalatok újraéledő elmeséléséhez? Van-e saját teste a testről szóló beszédnek?” (BAZSÁNYI 2018; 41).

Akárcsak korábban Balassa, Bazsányi is monografikus igénnyel, lineárisan tekinti át a Nádas-életművet, és ennek aktualitását kritikussai nemegyszer megkérdőjelezik, noha elismerik, hogy a monográfia mindenképp nagymérvű vállalkozás, és szerzője sok tekintetben becsülettel fel is tárja az életmű motivikus hálóját. Én itt most annyit jegyeznek meg, hogy Bazsányi egy-egy fontos témával kapcsolatban a fentiekhez hasonlóan költői kérdéseket fogalmaz meg, amik nagyon hangzatosak ugyan, de vagy eleve bennük van a válasz (így lehet, nagy veszteségek árán stb.), vagy megválaszolhatatlanok, vagy pedig egy izgalmas esztétikai (vagy jelen esetben testelméleti) probléma tet-szetős retorikai megkerüléseként hatnak.

Szemes Botond a monográfiáról írott, helyenként erős hangú kritikájában „esztétizáló beszédmódnak” nevezi Bazsányiét, és már írása felütésében leszögezi, hogy a monográfiában „az elemzés maga nem fordít különösebb figyelmet a hordozók anyagiségára, és nem érvényesít kultúrákritikai–irodalomtörténeti megközelítést sem” (SZEMES 2019; 73). Ezt illetően, úgy látszik, viszonylagos konszenzus alakult ki a monográfia kritikai fogadtatásában, ugyanis Lénárt Tamás is úgy véli, hogy Bazsányi „[e]lőszóval említi a Nádas-szövegek éppannyira kényes, mint alapvető témáit: a szexualitást, a testiség különféle direkt megnyilvánulásait, de nem részletezi, nem integrálja azokat az olvasatba, a téma nem kap elegendő teret” (LÉNÁRT 2019; 75). Nádas monográfusa nagyon frappáns hapax legomenonokat vezet be könyvében (például „testszerű nyelv”; „érzékeléspróza” (BAZSÁNYI 2018; 261, 607). Olykor aforisztikus tömörséggel ragadja meg a vizsgált korpusz poétikai tétjét, melynek értelmében „az elbeszélő állandó feladata: lefordítani az érzékelés testnyelvét a gondolkodás nyelvtestére” (Uo., 474), csak éppen nem fordít figyelmet arra, miből is épülne ki ez a „nyelvtest”, és materialitása hogyan viszonyul az érzékelés és a gondolkodás működéséhez. Megőrzi a korábbi kritikák által felvetett értelmezési szempontokat, amikor azt állítja, hogy például az 1979-es *Leírás* kötet novelláival „Nádas egyrészt eljutott a hatvanas–hetvenes évek hamis irodalmi elvárásaival és megszokásaival leszámoló, következőképpen a pusztá »leírásnak« elkötelezett prózabeszéd legvégső határáig, másrészt végérvényesen elmozdult az elbeszélés műfajától a regény felé” (Uo., 91). Hasonló álláspontra utal az is, amikor azt írja, hogy „a hetvenes évek elbeszéléseiben kidolgozott »leírás«-technika vizuális–muzikális minősége is megtalálja a maga helyi értékét az 1986-os regény többszörösen

összetett nyelvi világában” (Uo., 96). Ezen túlmenően viszont nem – vagy viszonylag ritkán – javasol újakat, miközben retorikájában hangsúlyosan az érzéki tapasztalatok (sajnálatos módon ki nem fejtett) szempontját igéri.

A fentiek alapján az látható, hogy Nádas novelláinak recepciója elég mereven tartja magát ahhoz a Balassa által felvetett szempont-hoz, miszerint azok nem lennének mások, mint a későbbi nagyregények kidolgozásához vezető poétikai terepgyakorlatok. A bennük felfedezhető motívumok (kert, kutya, Éva, fal, labirintus stb.) a Nádas-oeuvre strukturális csomópontjai, melyek minden kontextusban újraerősítik a novellákban felvázolt jelentésárnyalatokat. Egy metakritikai nézőpontban világosan látszik, hogy a Nádas-novellák befogadástörténete nem tár fel új szempontokat, értelmezésük jobbra megmarad abban a keretben, hogy poétikai ujjgyakorlatokként készítik elő a későbbi regények narratológiai és motivikus struktúráját. A szövegek rendhagyó szenzualitása pedig többnyire a személyiség autonómiájának és a szabadság esélyének társadalomkritikai teljesítményéhez kötődik egy olyan kritikai megközelítésben, mely a diktatúra veszélyes „szabadsággyakorlataként” kanonizálta az irodalmi műveket. Az alábbiakban olyan értelmezéseket viszek végig a témám szempontjából fontos novellák olvasatában, melyek a korporealitás reprezentációs technikáinak vizsgálatával keres választ a recepcióban megjelenő szenzualitás témájának kérdéseire.

(*Folytatjuk*)

Irodalom

- BALASSA Péter (1987): Hajónapló-töredék. *Vigilia*, 52., 4., 293–295.
BALASSA Péter (1997): *Nádas Péter*. Kalligram, Pozsony
BÁN Zoltán András (1997): A bibliás fiatalember. *Beszélő*, 2., 10., 100–102.
BAZSÁNYI Sándor (2018): *Nádas Péter*. Jelenkor, Budapest
BECZNER Tamás (1969): A funkcionárius-gyerekek drámája. *Új Látóhatár*, 12., 2., 165–168.
BOROS Gábor (1987): A szabadság íze. *Doxa*, 10., 239–262.
DERÉKY Pál (1993): Tíz párhuzam (A „legújabb irodalom” kritikájáról). *Nappali Ház*, 3., 72–85.
E. NAGY Sándor (1969): Nádas Péter: Kulcskereső játék. *Alföld*, 20., 12., 78–79.
GINTLI Tibor–SCHEIN Gábor (2007): *Az irodalom rövid története II.* Jelenkor, Pécs

- HATÁR Győző (1987): A nemzeti hamistudat. *Új Látóhatár*, 38., 3., 343–360.
- KÁROLYI Csaba (2002): Idegen ruhában? Megjegyzések a Minotaurus című kötet kiadásával kapcsolatban. *Jelenkor*, 45., 10., 1057–1062.
- KŐSZEG Ferenc (1968): Példázat és valóság. *Kortárs*, 12., 1., 320–322.
- LÉNÁRT Tamás (2019): Monumentum Nádasianum. *Műút*, LXIV/2., 70., 75–79.
- MIHANCSIK Zsófia (2006): *Nincs mennyezet, nincs földém. Beszélgetés Nádas Péterrel*. Jelenkor, Pécs
- NÁDAS Péter (1966): A pince. *Új Írás*, 6., 6., 697–722.
- RADNÓTI Sándor (2003): Balassa Péter halálára (1947–2003). *Holmi*, 15., 8., 1073–1077.
- SZEGEDY-MASZÁK Mihály (1987): Modern és posztmodern: ellentmondás vagy összhang? *Helikon*, 33., 1–3., 43–58.
- SZEMES Botond (2019): Egy letűnt műfaj aprólékos kidolgozása. *Műút*, LXIV/2., 70., 73–75.
- SZÖRÉNYI László (1971): A gnosztikus groteszk Nádas Péter műveiben. *Kritika*, 9., 11–12., 88–92.
- TAKÁTS József (2008): Párhuzamos portrék. A Határ–Balassa-vita. *Jelenkor*, 51., 10., 1112–1127.
- TÓTH János (1976): Nádas Péter: A Biblia. *Új Írás*, 7., 8., 122–123.
- UNGVÁRY Rudolf (1991): A szerkezet mint erkölcs. Relációk Nádas Péter munkásságában. *Újhold-Évkönyv*, 1., 244–264.

Az absztrakció győzelme

„Ha valami nagyon lenyűgözően rejtélyes, az ember nem meri megtenni, hogy ne engedelmeskedjék” – állapítja meg a pilóta, miután a kis herceg másodjára kéri tőle: „Légy szíves, rajzolj nekem egy bárányt...” Valami hasonlót érezhettek azok is, akik az utóbbi pár évben Gubik Korina alkotásaival, illetve a hozzá kapcsolódó felszólítással találkoztak: „Légy szíves, készíts nekem egy képet!” – áll a kis herceg újragondolt mondata a kép mellett. A befogadó pedig kénytelen kilépni a kényelmes vagy kényelmetlen, de mindenképp passzív befogadói magatartásból, és kénytelen meglépni azt a lépést, amelynek sikeréről már oly sokszor fogalmazott meg „ezt én is meg tudnám csinálni”, „ilyet én is tudnék festeni”, vagy számtalan más hasonló jellegű mondatot. A 2017 decemberében megrendezett verbászi kiállítás címe is ezt a képalkotásra invitáló mondatot viselte, jelezve, hogy itt több nyitott mű várja aktív befogadóit. Gubik Korina bátor, határfeszítő kísérletezése meghozza a gyümölcsét, a kiállítóterben készítik a látogatók a képeket, és ennél még fontosabb dolog is történik: a konceptuális művészet be/elfogadása, megértése. Nem keresik már a figurákat, tájakat, érthetővé válnak a letisztult, szegényes szín-, de annál gazdagabb anyaghasználattal készült művek. Elmondása szerint Korina nem szokványos festészeti alapanyagokkal dolgozik, mint például a fa, fém, szög, homok, rizs, zsákok, talált tárgyak... Ezek közül néhány, mint például a fa vagy a szög nagyon is fontos, nélkülözhetetlen alapanyag, ám általában olyan pusztán mellékes, járulékos része a festménynek, amellyel nem találkozik a befogadó. Gubik Korina ezeknek a járulékos tárgyaknak kölcsönöz új jelentést, amikor azokat festményeinek fő tartalmi-formai szereplőivé emeli, amely újítása miatt művészetét pedig napjaink egyik legkiemelkedőbb informel művészeteként jellemezhetjük.

2014 óta a Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium tanáraként is igyekszik a megszokott formaiságtól szabadulni, bátran helyezi át óráinak színhelyét a közös műteremből a Zentai Városi Múzeum képtárába, hiszen fontosnak tartja, hogy tanítványai, de ő maga is mélyebb ismeretet szerezzen a vajdasági képzőművészeti örökségről, így például Ács József, Petrik Pál vagy Benes József művészetéről. Ezeket az ismereteket később termékenyen építi be egy-egy alkotásába, és hasonló munkára ösztönzi tanítványait is.

2009-től 2016-ig a Vajdasági Képzőművészek Egyesületének galériájában szervezői feladatokkal foglalkozik, az egyesületnek maga is tagja 2008-tól. Egy évvel korábban szerez diplomát az újvidéki Művészeti Akadémia festészeti szakán. Ezeket a tapasztalatokat mozgósítja, amikor Zentára költözve a kiállítótér hiányát tapasztalja, és lendületes határozottságával célba veszi a város központjában található üres üzlethelyiségeket, és új tartalommal tölti meg őket.

Az a létbátorság, amellyel Gubik Korina alkot, tanít, szervez, méltóvá teszi őt a 2017. évi Forum Képzőművészeti Díjra.

Elhangzott 2018. december 12-én Újvidéken, a Forum Képzőművészeti Díj átadásán.

Számunk szerzői

- BORDÁS Győző (1948) prózaíró, szerkesztő
CVIJANOV Dorottya (1990) műfordító
DARABOS Enikő (1975) prózaíró, irodalomkritikus
DEBRECZENY György (1958) könyvtáros, költő
DUDÁS Robert (1997) prózaíró
FARAGÓ Kornélia (1956) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár, szerkesztő
FEHÉR Miklós (1994) prózaíró
GUBIK Korina (1983) képzőművész
HEINERMANN Péter (1953) könyvtáros, hungarológus
JÓDAL Kálmán (1967) prózaíró
KOPICL, Vladimir (1949) költő, esszéíró, kritikus, műfordító
KOVÁCS SMIT Edit (1978) költő
LENKES László (1979) műfordító
NOVAK, Kristian (1979) prózaíró
RAJSLI Emese (1966) műfordító, szerkesztő
ŠEHIC, Faruk (1970) költő, prózaíró
SZARKA MÁNDITY Krisztina (1984) művészettörténész, muzeológus
TERÉK Anna (1984) költő, drámaíró, műfordító
VOJNOVIĆ, Goran (1980) prózaíró, költő

